

**ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΟ**

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ  
5<sup>η</sup> ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ  
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ**



**ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ**

**« Οι κρίσεις στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις.  
Ιστορική εμπειρία, πολιτικά και στρατιωτικά  
διδάγματα »**

**ΑΠΟ  
ΤΑΞΧΟ (ΥΙ) Δ. ΜΠΟΥΡΛΟ**

**ΙΟΥΝΙΟΣ 2015**

**ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΟ**

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΝ	σελ.	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ		
ΚΡΙΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΑΠΟ το 1973 ΚΑΙ ΜΕΤΑ	σελ.	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ		
ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ	σελ.	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ		
ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΙΜΙΑ	σελ.	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ		
ΥΠΟΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ	σελ.	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ		
ΚΡΙΣΗ ΠΥΡΑΥΛΩΝ S- 300	σελ.	44
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ.	52

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΝ

Το πώς και από ποιον ορίζεται εκάστοτε η κρίση εξαρτάται από το συμφέρον αυτού που δίνει τον ορισμό. Ο αρνητισμός που συνοδεύεται στο άκουσμα του όρου «κρίση» είναι σε μια πρώτη φάση χαρακτηρισμός στις περισσότερες από εμπειρικές και επιστημονικές παρατηρήσεις.

Συνοψίζοντας τις κύριες ερμηνευτικές απόπειρες προσδιορισμού της έννοιας της κρίσης, είναι οι παρακάτω:

1. Η φιλελεύθερη προσέγγιση, η κρίση συναρτάται με την εκτροπή από την κανονικότητα των πραγμάτων.

2. Η μαρξιστική, διέπεται από μια νομοτέλεια και έναν ντετερμινισμό, σύμφωνα με τον οποίο η κρίση εξηγείται και εντάσσεται στη φύση του καπιταλιστικού συστήματος.

3. Η τρίτη, σύμφωνα με τον Habermas, κατατείνει ότι «οι κρίσεις ομοιάζουν ως διαρκείς αναταράξεις της ολοκλήρωσης του συστήματος».

Ειδικότερα, στη σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής, ως κρίση νοείται κάθε τροπή και κλιμάκωση των γεγονότων της πραγματικότητας, κατά τέτοιο τρόπο που να αμφισβητείται ένα παγιωμένο σύστημα αξιών και συμφερόντων (εθνική ασφάλεια και κυριαρχία) και να προϋποτίθεται η ανταπάντηση και η αντίστοιχη ανάληψη πρωτοβουλιών από ένα αρμόδιο όργανο χειρισμού/διαχείρισης κρίσεων. Πρόκειται για την αλληλεπίδραση πολλαπλών παραμέτρων με ποικίλα χαρακτηριστικά και άδηλα αποτελέσματα.

Οι περισσότερες από τις εξηγήσεις προσφέρουν σωρεία τυπολογιών γύρω από τα στάδια και τα γνωρίσματα των κρίσεων. Το πιο σύνηθες κάνει λόγο για μία κατάσταση με τα αρνητικά στοιχεία του επείγοντος και του απρόβλεπτου, της απειλής για τη χώρα, αλλά και της ταχείας εξέλιξης των γεγονότων και της αναγκαιότητας λήψης άμεσων και επιτυχών αποφάσεων.

Αρχικά υπάρχει το στοιχείο της απειλής, της επικινδυνότητας. Ανεξάρτητα από την εξέλιξη, και την έκβασή της, μια κρίση χαρακτηρίζεται από τη διατάραξη και την αμφισβήτηση ενός σταθερού συντεταγμένου πλαισίου εθνικών αξιών και συμφερόντων. Ενυπάρχει το στοιχείο του διακυβεύματος, όπου τα αποτελέσματά του θα είναι ανάλογα της πρακτικής που θα ακολουθηθεί. Αυτό, όμως, που κυρίως σηματοδοτεί την κλιμάκωση και κυρίως το ιδιάζον μιας κρίσης είναι η παράμετρος του αιφνιδιασμού από τον αντιτιθέμενο.

Ένα άλλο σημαντικό γνώρισμα που σχετίζεται με το φαινόμενο της κρίσης, αφορά στη στενότητα και στην πίεση του χρόνου. Ο χρόνος, ως

κριτήριο δράσης, αξιολόγησης και χειρισμού των κρίσεων, βαραίνει αποφασιστικά κατά τη διάρκεια τέτοιων καταστάσεων. Είναι πολύ δύσκολη η αποτίμηση και η τελική επιλογή υπό το βάρος τέτοιων καταστάσεων, όπου δεν επιτρέπονται δισταγμοί, αναβολές και επανεκτιμήσεις, ακριβώς λόγω της σοβαρότητας και κυρίως της χρονικής αναγκαιότητας για άμεση απόφαση.

Βαρύνουσας σημασίας κατέχει επίσης η ικανότητα του διοικητικού μηχανισμού μιας χώρας. Συναφώς, δηλαδή, ως προς τα προβλήματα που έχει μια χώρα να αντιμετωπίσει, κατά τον ανάλογο τρόπο έχει ασκήσει και εξοικειώσει τις δομές και τη νοοτροπία της για την επίλυσή τους. .

Η ελληνική ιδιοτυπία έχει εκ των πραγμάτων εθίσει τη σκέψη της και κυρίως το συναισθηματισμό της πολύ περισσότερο προς το γνωστό εξωτερικό «εκ γείτονος» κίνδυνο. Υπολειπόταν όμως για αρκετά χρόνια στην άσκηση και στην προετοιμασία του μηχανισμού της για άλλες μορφές κρίσης εξωγενούς και ενδογενούς τύπου, με την ίδια ή υψηλότερη επικινδυνότητα για την εθνική ασφάλεια.

Στην προσπάθεια να δοθεί απάντηση στην κρίση του κράτους, είναι ενδιαφέρουσα η προσέγγιση του Καρλ Σμιτ (Carl Schmitt). Ειδικότερα, στη σκέψη του τίθεται το θεμελιώδες αξίωμά του περί κυριαρχίας: «Κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Σε αυτόν τον ορισμό πρέπει να προσεχτούν ως δύο κρίσιμα μεγέθη οι έννοιες της απόφασης και της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Αντίπαλος του Σμιτ είναι ο φιλελευθερισμός, μια έννομη τάξη που θέλει να απωθήσει το ζήτημα της κυριαρχίας απόφασης. Παρόλα αυτά, η σημασία της πολιτικής δεν περιορίζεται στην επισήμανση τέτοιων αναλογιών μόνο. Συνδέεται άμεσα με το ειδοποιό γνώρισμα τη σχέση φίλος – εχθρός.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ**

### **. ΚΡΙΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΑΠΟ το 1973 ΚΑΙ ΜΕΤΑ**

Τα προβλήματα στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας παρουσίασαν έξαρση κατά τη δεκαετία του 1970 και σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Μέχρι τότε η επιχειρησιακή ευθύνη της Ελλάδος στο Αιγαίο ήταν συγκεκριμένη και δεν είχε αμφισβητηθεί. Ζητήματα όπως αυτά της υφαλοκρηπίδας, του FIR και της δυσαρμονίας μεταξύ του ορίου των 10 μιλίων του εναερίου χώρου της Ελλάδας και του ορίου των 6 μιλίων των χωρικών της υδάτων τέθηκαν από τη Τουρκία και οδήγησαν σε μία σειρά κρίσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και συνεχίζουν να αποτελούν θέματα προς επίλυση σε ένα δυναμικά μεταβαλλόμενο γεωστρατηγικό περιβάλλον.

Η εισβολή στην Κύπρο το 1974 αποτέλεσε σημείο καμπής στην Τουρκική εξωτερική πολιτική. Το συμπέρασμα ότι ο πόλεμος μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη στόχων της εξωτερικής πολιτικής έκανε βαθιά εντύπωση στο κεμαλικό στρατιωτικό και διπλωματικό κατεστημένο. Η εισβολή

άνοιξε και την όρεξη της Τουρκίας για τη διεκδίκηση του Αιγαίου. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο έφερε τις δύο χώρες κοντά στον πόλεμο το 1976 και το 1987, ενώ ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας πάνω από τη θάλασσα και η ανάθεση της επιχειρησιακής ευθύνης για το Αιγαίο και τον εναέριο χώρο του στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ υπήρξαν πηγή προβλημάτων.

Ο Πόλεμος του Κόλπου ενίσχυσε τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας, και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης της έδωσε τη δυνατότητα να ανανεώσει τις επαφές της με τους τουρκικούς λαούς της Κεντρικής Ασίας. Η απειλή χρήσης της στρατιωτικής της ισχύος έγινε ένα μόνιμο διαπραγματευτικό χαρτί των Τούρκων στην Κύπρο και το Αιγαίο.

Τον Μάρτιο του 1995 η Ελλάδα απέσυρε την αντίθεσή της στην είσοδο της Τουρκίας στη Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης με την Ε.Ε. έναντι του ανταλλάγματος ότι η αίτηση της Κύπρου για είσοδο στην Ε.Ε. θα συζητούνταν μετά τη διακυβερνητική σύνοδο του 1997. Η ελληνική αυτή κίνηση δεν προκάλεσε τη θετική αντίδραση της κυβέρνησης της Τανσού Τσιλλέρ. Μια σειρά περιστατικών μεταξύ των δύο κρατών γύρω από το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα από τα 6 στα 12 μίλια κλιμακώθηκαν στις 8 Ιουνίου 1995, όταν η τουρκική βουλή έδωσε στην κυβέρνηση την άδεια να αναλάβει όποια δράση – συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής – θεωρούσε απαραίτητη αν η Ελλάδα ασκούσε το δικαίωμα, όπως είχε προβλεφθεί από τη Σύνοδο του Διεθνούς Δικαίου της Θαλάσσης της επέκτασης των χωρικών της υδάτων.

Όσον αφορά την Κύπρο, οι στάσεις έναντι του status quo έχουν αντιστραφεί. Οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία δεν έχουν πολύ μεγάλο πρόβλημα με την υπάρχουσα κατάσταση όπως αυτή εξελίχθηκε από το 1974, ενώ οι Ελληνοκύπριοι θα ήθελαν να δουν την Κύπρο ενωμένη ξανά. Παράγοντες ασφάλειας βαραίνουν σημαντικά τη βούληση της κάθε πλευράς να βρεθεί λύση. Οι Τουρκοκύπριοι νιώθουν ασφαλείς με τους 35.000 Τούρκους στρατιώτες στο βόρειο τμήμα της νήσου, ενώ οι Ελληνοκύπριοι νιώθουν ανασφάλεια για τον ίδιο ακριβώς λόγο. Οι Ελληνοκύπριοι ελπίζουν ότι η ένταξη στην Ε.Ε. μπορεί να αποτρέψει την Τουρκία από την άσκηση στρατιωτικής βίας στο μέλλον και να αυξήσει τις πιθανότητες για επανένωση. Οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία πιστεύουν ότι η επανένωση θα αφαιρέσει την Κύπρο από τον στρατηγικό έλεγχο της Τουρκίας και θα ισχυροποιήσει τη θέση της ελληνικής πλειοψηφίας.

Αυτό που ουσιαστικά καθορίζει της ελληνο-τουρκικές σχέσεις είναι οι αντιλήψεις που έχει η κάθε πλευρά για την άλλη. Όσον αφορά το Αιγαίο, η Τουρκία πιστεύει ότι η Ελλάδα θέλει να το μετατρέψει σε «ελληνική λίμνη», ενώ η Ελλάδα πιστεύει ότι η Τουρκία αποσκοπεί σε εχθρικές παρεμβάσεις σε βάρος της ελληνικής κυριαρχίας των νήσων του ανατολικού Αιγαίου. Έτσι η ελληνική πολιτική επικεντρώνεται στην υπεράσπιση του εδαφικού status quo,

ενώ η Τουρκία αμφισβητεί τη νομιμότητα του καθεστώτος που επικαλείται η Ελλάδα στην περιοχή.

Παρακάτω θα αναφερθούν αναλυτικότερα τα θέματα Κρίση στο Αιγαίο, Κρίση στα Ίμια, Κρίση με τους πυραύλους S-300, Κρίση με την σύλληψη και παράδοση Οτσαλάν, με τα αντίστοιχα πολιτικά και στρατιωτικά συμπεράσματα

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ**

### **ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ**

Η διαφορά αποτελεί από το 1973-74 το σημαντικότερο πρόβλημα στην ατζέντα των διμερών σχέσεων και αντιμετωπίζεται έως σήμερα, ως ένα μίγμα πολιτικής και νομικής διαφοράς, με την Άγκυρα να δίνει έμφαση στην πολιτική διάσταση και στην Αθήνα στη νομική.

Από το 1973 ως σήμερα πολλά έχουν γραφεί για το αν και πόσο πετρέλαιο υπάρχει στο Αιγαίο. Ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι το Αιγαίο κρύβει μια δεύτερη Κασπία, ενώ μερικοί καθηγητές της Γεωλογίας εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι στο Αιγαίο πετρέλαιο δεν υπάρχει. Από την πλευρά της Ελλάδας, κατά την περίοδο της Δικτατορίας, ξεκινούν έρευνες στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Θάσου και Καβάλας για τα πρώτα κοιτάσματα πετρελαίου. Γίνονται πολλές έρευνες και ανακαλύπτονται πέντε πετρελαιοφόροι ορίζοντες, τέσσερις εντός των Ελληνικών χωρικών υδάτων των 6 μιλίων και ένας εκτός των 6 μιλίων, αλλά εντός της θεωρούμενης ελληνικής υφαλοκρηπίδας.

Την ίδια εποχή η Άγκυρα αρχίζει να δείχνει έμπρακτα σε διπλωματικό επίπεδο το ενδιαφέρον της για την περιοχή του Αιγαίου, αφού το πρόβλημα του πετρελαίου βασανίζει εδώ και δεκαετίες την Τουρκία. Η ανακάλυψη λοιπόν, αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων πετρελαίου στο Αιγαίο, είναι η αιτία για την οποία η Τουρκία μετατοπίζει το ενδιαφέρον της από την Κύπρο και στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.

Με σκοπό την αμφισβήτηση των ελληνικών δικαιωμάτων από την Τουρκία στο χώρο του Αιγαίου την 1η Νοεμβρίου 1973, εντελώς ξαφνικά δημοσιεύεται χάρτης στην τουρκική εφημερίδα της Κυβερνήσεως που δίνει δικαιώματα ερευνών και εκμετάλλευσης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου στην κρατική τουρκική εταιρεία πετρελαίων TRAO.

Οι λόγοι που επικέντρωσαν το ενδιαφέρον της Τουρκίας στο Αιγαίο το 1973, ήταν :

- 1. Παγκόσμια Πετρελαϊκή κρίση:** Ο τεραπλασιασμός της τιμής του πετρελαίου κατά τη διάρκεια της πετρελαϊκής κρίσης το 1973.
- 2. Ανεύρεση κοιτασμάτων πετρελαίου έξω από την Θάσο:** Από το φθινόπωρο του 1973 κυκλοφορούσε ευρέως η φήμη ότι σε θαλάσσια

περιοχή έξω από τη Θάσο η Ελλάδα είχε ανακαλύψει τεράστια κοιτάσματα πετρελαίου.

- 3. Τουρκικό ενδιαφέρον για ενεργειακές πηγές:** Η πετρελαϊκή κρίση ώθησε πολλές χώρες σε αναζήτηση νέων ενεργειακών πηγών. Η Τουρκία δελεάσθηκε από την ιδέα υπέρξεως πλουσίων κοιτασμάτων πετρελαίου στον θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου. Σε μια αποκαλυπτική συζήτηση που έχει ο Έλληνας πρεσβευτής στην Άγκυρα, Δημήτρης Κοσμαδόπουλος με τον Τούρκο γενικό διευθυντή πολιτικών υποθέσεων κ. Σοϋσάλ, ο τελευταίος του λέει ότι η χώρα του ζει με το άγχος της έλλειψης ενέργειας.
- 4. Έναρξη εργασιών της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας:** Τον Νοέμβριο του 1973, άρχισαν οι εργασίες της Τρίτης Διεθνούς Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας. Κάποια από τα προβλήματα που εκλήθη να επιλύσει η συνδιάσκεψη ήταν αυτά του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης, του καθορισμού των κριτηρίων της υφαλοκρηπίδας και του τρόπου οριοθέτησής της. Η συνάφεια αυτών των θεμάτων με το νομικό καθεστώς του Αιγαίου ήταν απόλυτη. Η γενική τάση που επικρατούσε ήταν η αύξηση του εύρους των θαλασσιών ζωνών υπέρ των παράκτιων κρατών. Έπρεπε η Τουρκία να σπεύσει να θέσει αυτά τα θέματα σε διμερές επίπεδο πριν διευθετηθούν νομικά με νέα σύμβαση. Ο στόχος ήταν να ρυθμισθούν διμερώς ad hoc, εκτός συμβατικών διατάξεων.
- 5. Μειωμένη διαπραγματευτική ικανότητα της Ελλάδος:** Από τον Νοέμβριο του 1973 η Ελλάδα ήταν απομονωμένη διεθνώς λόγω της υφισταμένης δικτατορίας ιδιαίτερα μετά την επικράτηση του Ιωαννίδη. Η Τουρκία θα βρισκόταν σε θέση ισχύος σε περίπτωση που ξεκινούσαν διμερείς διαπραγματεύσεις,
- 6. Κύπρος και Αιγαίο, δύο μέτωπα για την ελληνική εξωτερική πολιτική:** Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, ήταν ο πλέον βασικός λόγος. Η έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο το 1955 σήμανε και τη σχεδόν αποκλειστική ενασχόληση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με το Κυπριακό. Η τουρκική εισβολή και κατοχή το 1974 καθιστούσε βεβαία τη συνέχιση αυτής της καταστάσεως. Η Τουρκία όμως, προχώρησε σε μια στρατηγική κίνηση. Εγείροντας σειρά διεκδικήσεων στο Αιγαίο άνοιξε ένα δεύτερο μέτωπο για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η Ελλάδα έπρεπε πλέον να ασχολείται και με τα προβλήματα που άπτονται κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση μετά το 1974 είχε δύο μέτωπα: το Κυπριακό και το Αιγαίο.

## **A. Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ**

### **Συνεχείς προκλήσεις από το 1974 μέχρι το 1981-Σειρά γεγονότων**

Η τουρκική πολιτικοστρατιωτική ηγεσία, από τον Νοέμβριο του 1973, στρέφει πλέον τις βλέψεις της στο Αιγαίο, τη θάλασσα, που κατά την άποψή της, αποτελεί κοινό ζωτικό χώρο για τις δύο παράκτιες χώρες.

1. Στις 10 Ιανουαρίου του 1974, ο Τούρκος υπουργός Άμυνας, Ιλχάν Σαντάρ δίνει το στίγμα της νέας τουρκικής στρατηγικής, δηλώνοντας πως το μέλλον της Τουρκίας είναι πλέον η θάλασσα.

2. Η επόμενη τουρκική κίνηση είναι μελετημένη και έχει συμβολικό χαρακτήρα. Στις 29 Μαΐου 1974, το τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος «Τσανταρλί» βγαίνει στο Αιγαίο για έρευνες σε μια απροκάλυπτη προσπάθεια δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων και έμπρακτης αμφισβήτησης της κατοχυρωμένης με Διεθνείς Συνθήκες ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο.

3. Η ενέργεια αυτή συνοδεύεται από δηλώσεις αμφισβήτησης: «Η Τουρκία ποτέ δεν θα επιτρέψει να γίνει το Αιγαίο μια ελληνική θάλασσα ούτε και σε άλλους να σφετεριστούν τα τουρκικά δικαιώματα στην περιοχή αυτή» (Τούρκος υπουργός Άμυνας Χασάν Ισίκ, 1 Ιουνίου 1974). «Δεν θα εκχωρήσω το Αιγαίο σε κανέναν. Το μισό Αιγαίο ανήκει σε μας. Αυτό θα πρέπει να το μάθει όλος ο κόσμος. Εάν η τιμή και τα ενδιαφέροντα του τουρκικού έθνους γίνουν αντικείμενο επιθέσεως, θα συντρίψουμε το κεφάλι του εχθρού» (Σαντί Ιρμάκ, Τούρκος υπηρεσιακός πρωθυπουργός, εφημερίδα Χουριέτ, 18/01/1975) .

Η Τουρκία έτσι άρχισε συστηματικά να δημιουργεί το νέο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως. Τα δύο βασικά θέματα που ενδιέφεραν την Τουρκία ήταν η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το ενδεχόμενο να επεκτείνει η Ελλάδα μονομερώς τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια. Ξεκίνησε με τη διεκδίκηση τμήματος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

Η Ελλάδα απορροφημένη από το πείραμα Μαρκεζίνη, τις φοιτητικές διαδηλώσεις, το Πολυτεχνείο και την εσωτερική διαπάλη εξουσίας ανάμεσα στον Παπαδόπουλο και τον Ιωαννίδη, άργησε να αντιδράσει. Το θέμα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ήταν εντελώς καινούργιο και έπρεπε να μελετηθεί. Σε συνάντηση μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών και των δύο χωρών στις Βρυξέλλες, τον Δεκέμβριο του 1973, συμφωνήθηκε να αρχίσουν διμερείς επαφές σε επίπεδο γενικών διευθυντών των δύο υπουργείων, που θα εξέταζαν γενικώς τα πολιτικά και οικονομικά ζητήματα.

Στα μέσα Φεβρουαρίου του 1974 ανακοινώθηκε επισήμως από την Ελλάδα η ανακάλυψη του πετρελαϊκού κοιτάσματος στη Θάσο. Η εντύπωση που επικρατούσε ήταν ότι επρόκειτο περί εξαιρετικά πλούσιου κοιτάσματος, ικανού να εξασφαλίσει ακόμη και την πετρελαϊκή αυτάρκεια της Ελλάδος. Η Τουρκία είχε κατά νου το προηγούμενο της ανευρέσεως κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη Βόρεια Θάλασσα.



Η συνεχιζόμενη πετρελαϊκή κρίση έπεισε την τουρκική πολιτική ηγεσία ότι έπρεπε να δράσει άμεσα με κλιμάκωση της κρίσεως, προκειμένου να εμποδίσει την Ελλάδα να προχωρήσει σε έρευνες για πετρέλαια στο Αιγαίο και σε άλλες περιοχές πλην της Θάσου. Προς τον σκοπό αυτό άρχισε να ασκεί πιέσεις σε διάφορα μέτωπα.

Τον Μάρτιο του 1974, κατά την διάρκεια νατοϊκής ασκήσεως στο Αιγαίο, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αποσπάστηκαν και συνέχισαν σε εθνικό επίπεδο τα γυμνάσια. Τουρκικά μαχητικά παραβίασαν τον εναέριο χώρο πάνω από ελληνικά νησιά του Αιγαίου.

- Τον Απρίλιο του 1974, το πανίσχυρο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας, παραβαίνοντας την πάγια τακτική του να μην αναφέρεται στο περιεχόμενο των θεμάτων που εξέταζε, ανέφερε ότι συνεδρίασε με αντικείμενο «όλα τα ελληνοτουρκικά ζητήματα: Κύπρος, μειονότητες, υφαλοκρηπίδα», παρουσία και του τούρκου προέδρου πρεσβευτή στην Αθήνα.
- Το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου, τον Απρίλιο του 1974, ένα μεγάλο (αλλά τελικώς ειρηνικό) συλλαλητήριο στην Κωνσταντινούπολη για τα τουρκικά δικαιώματα στο Αιγαίο και στη Κύπρο ξύπνησε μνήμες των Σεπτεμβριανών του 1955.
- Ο πρωθυπουργός, Κωνσταντίνος Καραμανλής στις 27 Ιανουαρίου 1975 προτείνει στην Τουρκία να προσφύγουν οι δύο χώρες στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, για να επιλύσουν τη διένεξή τους σχετικά με την υφαλοκρηπίδα. Η Τουρκία δέχεται καταρχήν την πρόταση, προτείνοντας ωστόσο την έναρξη συνομιλιών υψηλού επιπέδου μεταξύ των δύο κυβερνήσεων, προκειμένου να επεξεργαστούν τους όρους υπό τους οποίους θα παραπεμφθεί η υπόθεση στο εν λόγω Δικαστήριο Την 31η Μαΐου του ίδιου χρόνου σε συνάντηση των πρωθυπουργών Κ. Καραμανλή και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στις Βρυξέλλες, αυτή η παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης συμφωνείται ρητά και αναφέρεται στη σχετική με τη συνάντηση κοινή ανακοίνωση. Ωστόσο, ύστερα από τέσσερις μόλις μήνες η Τουρκία υπαναχωρεί. Η προφορική απάντηση του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών σε σχετικό διάβημα του πρεσβευτή στην Άγκυρα, Δημήτρη Κοσμαδόπουλου είναι ότι «το θέμα της υφαλοκρηπίδας δεν είναι αυθύπαρκτο, αλλά εντάσσεται στο πλαίσιο ευρύτερων ζητημάτων». Σε αυτά τα ζητήματα οι Τούρκοι θέτουν για πρώτη φορά την παράνομη, όπως την χαρακτηρίζουν, δημιουργία μονίμων στρατιωτικών εγκαταστάσεων στα νησιά του Αιγαίου, ενώ δύο βδομάδες μετά την εισβολή στην Κύπρο, η τουρκική κυβέρνηση εκδίδει την NOTAM 714, με την οποία απαιτεί να αναφέρονται στην Τουρκία όλα τα αεροπλάνα που πετούν πάνω απ' το μισό Αιγαίο. Με το τρόπο αυτό επιχειρεί κατάργηση του Flight Information Regions (Περιοχές Πληροφόρησης Πτήσεων) που για ολόκληρη την περιοχή του Αιγαίου υπάγονται στο FIR Αθηνών, σύμφωνα με τις Συμφωνίες των Παρισίων του 1952 και της Γενεύης του 1958. Παράλληλα, ζητά από το ΝΑΤΟ ειδικό καθεστώς στο Αιγαίο και την εκχώρηση στην Τουρκία του επιχειρησιακού ελέγχου του, επικαλούμενη το κενό λόγω αποχώρησης της Ελλάδας από την

Ατλαντική Συμμαχία, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο[.

- **ΧΟΡΑ 1976**

Τον Αύγουστο του 1976 η τουρκική κυβέρνηση περνά από τις νομικές πράξεις και τα διπλωματικά έγγραφα στη δημιουργία γεγονότων. Το ερευνητικό πλοίο, Χόρα, που μετονομάστηκε σε Σισμίκ<sup>1</sup>, επιχειρεί έρευνα στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Η ελληνική κυβέρνηση διαμαρτύρεται με έντονα διαβήματα στην Άγκυρα, ενώ ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ, Ανδρέας Παπανδρέου ζητά να υπάρξει δυναμική στρατιωτική αντίδραση και αυτή του η θέση καταχωρείται στον τύπο με τη διατύπωση «Βυθίσατε το Χόρα», διατύπωση που όμως δεν χρησιμοποιεί ο Παπανδρέου. Μέσα σε αυτό το κλίμα η είσοδος του Χόρα στο Αιγαίο προκαλεί το συναγερμό των ελληνικών δυνάμεων, αφού από τους χάρτες πορείας προκύπτει ότι το τουρκικό σκάφος θα περνούσε τουλάχιστον σε μία περίπτωση πάνω από την ελληνική υφαλοκρηπίδα, βορειοδυτικά της Λέσβου. Το βράδυ της 6ης Αυγούστου το Χόρα παραβιάζει για πρώτη φορά την ελληνική υφαλοκρηπίδα. Το πρωί της 7ης Αυγούστου γίνεται η δεύτερη παραβίαση.

Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή μπροστά στην ωμή πρόκληση επιλέγει το δρόμο των διπλωματικών παρεμβάσεων. Καταθέτει προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ζητώντας την πολιτική καταδίκη της Τουρκίας και τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων. Ωστόσο, οι προσφυγές μένουν χωρίς αποτέλεσμα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας καλεί τα δύο κράτη να μειώσουν την ένταση και να διευκολύνουν τις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις, ενώ το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης κρίνοντας ότι η υφαλοκρηπίδα αποτελεί διαφορά που έχει σχέση με το εδαφικό καθεστώς ( για το οποίο η Ελλάδα είχε εκφράσει επιφυλάξεις για το εάν το Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία) απορρίπτει την προσφυγή της Ελλάδας, υποστηρίζοντας ότι είναι αναρμόδιο να επιλύσει το θέμα της υφαλοκρηπίδα.

Παρόλα αυτά, συνεχίζονται οι διαπραγματεύσεις με συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών την 1η Οκτωβρίου 1976 στη Νέα Υόρκη και άλλη μια συνάντηση σε επίπεδο εμπειρογνομόνων, στη Βέρνη από 2 έως 11 Νοεμβρίου 1976. Η συνάντηση αυτή κατάληξε στο Πρακτικό της Βέρνης. Σε αυτό αναφέρεται ότι και τα δύο μέρη θα απόσχουν από κάθε πρωτοβουλία ή πράξη σε σχέση με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, που θα μπορούσε να δημιουργήσει πρόβλημα στις διαπραγματεύσεις. Βασικός στόχος είναι η διακοπή από την πλευρά της Ελλάδας οποιασδήποτε ενέργειας και έρευνας σχετικά με τα πετρέλαια του Αιγαίου, κάτι που οι Τούρκοι το πετυχαίνουν. Έκτοτε, η τακτική των Τούρκων συνίσταται στη διαιώνιση των διαπραγματεύσεων, μέχρις ότου η Ελλάδα ικανοποιήσει όλες τις απαιτήσεις τους, επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Κατ' αυτόν το τρόπο οι διαπραγματεύσεις εκφυλίζονται σε ατέρμονες και άγονες

συζητήσεις, που μέχρι το 1981 δεν έχουν καταλήξει σε οιονδήποτε αποτέλεσμα. Το 1981 με την κυβερνητική αλλαγή και για αρκετά χρόνια η πολιτική για την αντιμετώπιση των όποιων ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο αλλάζει ριζικά. Από την πολιτική της ύπαρξης μίας και μόνο διαφοράς αυτή της υφαλοκρηπίδας η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου θεωρεί ότι δεν έχει τίποτε να παραχωρήσει και κατά συνέπεια τίποτε να διαπραγματευθεί και σταματά τον όποιο διάλογο, καθιστώντας το Πρακτικό της Βέρνης ανενεργό.

### **Οι τρεις μέρες του Μάρτη του '87**

Τη κρίση του 1976 με το ερευνητικό σκάφος Χόρα διαδέχεται μια άλλη κρίση το 1987, πάντα με την ίδια αιτία, αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα και έρευνα για πετρέλαιο στο Αιγαίο και με το ίδιο ερευνητικό σκάφος, που έχει μετονομαστεί σε Σισμίκ1. Η ελληνοτουρκική κρίση αρχίζει να κυοφορείται από τον Φεβρουάριο του 1987, όταν ο υπουργός Βιομηχανίας, Αναστάσιος Πεπονής, ζητά, σύμφωνα με το άρθρο 106 του Συντάγματος, να συμμετάσχει αναγκαστικά το ελληνικό δημόσιο στην κοινοπραξία των ξένων (ΗΠΑ, Καναδάς, Γερμανία) εταιριών, που με επικεφαλής την καναδική «Ντένισον», εκμεταλλεύεται τα πετρέλαια της Θάσου και που ετοιμάζεται να επεκτείνει τις γεωτρήσεις της. Η εταιρία, βάσει της σύμβασης που είχε υπογράψει με το ελληνικό δημόσιο το 1975, δικαιούται να κάνει γεωτρήσεις στη θέση Μπάμπουρας της Θάσου, στα 10 ν. μίλια, έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, πάνω όμως στη θεωρούμενη ελληνική υφαλοκρηπίδα.

Με πρόφαση αυτό το γεγονός, την επέκταση δηλ. των γεωτρήσεων έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, αλλά πάνω στη θεωρούμενη ελληνική υφαλοκρηπίδα, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υποστηρίζει ότι δεν επιτρέπεται η κοινοπραξία να ασκεί την εξωτερική πολιτική της χώρας και αποφασίζει την κρατικοποίησή της, για λόγους προστασίας του γενικού συμφέροντος και της εθνικής ασφάλειας. Αυτή η κίνηση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, που στην ουσία έχει ως στόχο τον κρατικό έλεγχο και την αποκλειστική εκμετάλλευση των πετρελαίων στο Βόρειο Αιγαίο, προκαλεί την έντονη διαμαρτυρία του Καναδού υφυπουργού Εξωτερικών και των πρεσβευτών των ΗΠΑ, Καναδά και Γερμανίας, προς τον τότε υπουργό Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, Αναστάσιο Πεπονή, για την κρατικοποίηση της «Ντένισον»].

Η συμμετοχή της ελληνικής κυβέρνησης στην κοινοπραξία, οι προθέσεις για επέκταση των γεωτρήσεων έξω από τα 6 ν. μίλια στην περιοχή της Θάσου, αλλά ενδεχομένως και οι κακές διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με τους εκπροσώπους των χωρών που αποτελούν την κοινοπραξία των εταιριών, που πραγματοποιούν τις γεωτρήσεις στην περιοχή της Θάσου, αποτελούν την αφορμή για ένα μπαράζ δηλώσεων από πλευράς της τουρκικής κυβέρνησης, που προπαρασκευάζουν την κρίση που θα ακολουθήσει. Αυτό αρχίζει να γίνεται φανερό στις αρχές Μαρτίου, όταν ο πρωθυπουργός της Τουρκίας, Τουργκούτ Οζάλ, καθοδόν προς τις ΗΠΑ, προβαίνει από το

Δουβλίνο, χωρίς καμία αιτία, σε προκλητικές δηλώσεις εις βάρος της Ελλάδας και του πρωθυπουργού της. Τονίζει δε, ότι αν δεν βρεθεί «λογική» λύση στα μεταξύ των δύο χωρών προβλήματα, η «ένταση θα αυξάνεται». Επιπλέον, με ανακοίνωσή του, μέσω της τουρκικής πρεσβείας στην Αθήνα, ο αντιπρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης Καγιά Ερντέμ υπογραμμίζει ότι «...ενέργειες όπως αυτές που ανελήφθησαν από την Ελλάδα στην περιοχή της Θάσου είναι αντίθετες με τη συμφωνία της Βέρνης. Η τουρκική κυβέρνηση παρακολουθεί στενά αυτές τις δραστηριότητες και με κανέναν τρόπο δεν θα ανεχθεί τέτοιες ενέργειες αναφορικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, πέρα από τα χωρικά ύδατα των δύο χωρών. Είμαστε αποφασισμένοι να υπερασπιστούμε τα δικαιώματά μας και τα συμφέροντά μας στο Αιγαίο».

Η τουρκική κυβέρνηση του Τουρκούτ Οζάλ, στις 19 Μαρτίου 1987 διατάσσει τον απόπλου του ωκεανογραφικού σκάφους Πίρι Ρέιςγια να διεξάγει έρευνες για πετρέλαιο στο Αιγαίο. Συνοδευόμενο από δύο πολεμικά πλοία του τουρκικού ναυτικού πλέει εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων ακολουθώντας το δρομολόγιο Ίμβρος-Λήμνος-Σαμοθράκη-Άθως-ανατολικά της Σκύρου-Ελλάσποντος. Το πλοίο βρίσκεται υπό την παρακολούθηση ελληνικών πολεμικών σκαφών και αεροσκαφών, οι κυβερνήτες των οποίων έχουν εντολή να εφαρμόσουν τους κανόνες αυτοάμυνας. Τα ελληνικά πλοία διαμηνύουν στο τουρκικό ερευνητικό σκάφος να αποφύγει τις κρατήσεις πάνω από την ελληνική υφαλοκρηπίδα και με επιδέξιες κινήσεις το αναγκάζουν να συνεχίσει τον πλου στα διεθνή ύδατα. Την ίδια ημέρα το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών προβαίνει σε έντονη διαμαρτυρία για παρενόχληση του Πίρι Ρέις από ελληνικά πολεμικά πλοία, ενώ ο τούρκος μόνιμος διπλωματικός αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ στέλνει έγγραφο στον Γενικό Γραμματέα με το οποίο καταγγέλλει την Ελλάδα για παραβίαση του Πρακτικού της Βέρνης.

Στις 25 Μαρτίου αποφασίζεται από την Επιτροπή Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας, παρόντος του προέδρου της χώρας στρατηγού Εβρέν και της στρατιωτικής ηγεσίας, η έξοδος στο Αιγαίο του Σισμίκ 1, το οποίο είναι σε θέση να διαπιστώσει με σειсмоγραφικές έρευνες την ύπαρξη κοιτασμάτων πετρελαίου. Με την απόφαση της εξόδου του Σισμίκ1 στο Αιγαίο η κρίση του Μάρτη του '87 εισέρχεται στο αποφασιστικό της στάδιο.

Στις 11:00 το πρωί της 26ης Μαρτίου ανακοινώνεται επίσημα ο απόπλους του Σισμίκ1 για έρευνες στα διεθνή ύδατα. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης τονίζει ότι αν το σκάφος παρενοχληθεί από την Ελλάδα, η Τουρκία θα αντιδράσει, ενώ ο Γενικός Γραμματέας του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, υποστράτηγος Γκιουβέν Εργκεντλάν καλεί τους τούρκους και ξένους δημοσιογράφους και μεταξύ άλλων δηλώνει: «Λόγω των ενεργειών της Ελλάδας στο Αιγαίο που είναι αντίθετες με τις διεθνείς συμβάσεις, η κυβέρνηση έθεσε σε εφαρμογή μέρος του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας με σκοπό τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και

συμφερόντων της Τουρκίας. Καθορίστηκαν προς την Εθνική Εταιρία Πετρελαίων περιοχές για έρευνες στα διεθνή ύδατα στο Αιγαίο. Αύριο το Σισμίκ1 θα βγει στο Αιγαίο. Θα συνοδεύεται από πολεμικά πλοία. Με την ανακοίνωση των εθνικών αυτών ενεργειών και για τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων μας οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, ξηράς, θάλασσας και αέρα, βρίσκονται σε επιφυλακή και παίρνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα που επιβάλλουν οι περιστάσεις». Ο υποστράτηγος σε ερωτήσεις των δημοσιογράφων δηλώνει ότι αν παρεμποδιστεί το πλοίο, τα τουρκικά πολεμικά που το συνοδεύουν θα απαντήσουν, αφού «η ελληνική επίθεση θα χαρακτηριζόταν αιτία πολέμου» .

Η κρίση φτάνει στο κορύφωμά της με τις δύο πράξεις της τουρκικής κυβέρνησης που ανακοινώθηκαν ταυτόχρονα. Η μία είναι η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου με αντίστοιχο χάρτη που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της κυβερνήσεως, για την παραχώρηση στην τουρκική Εταιρία Πετρελαίων (ΤΡΑΟ), περιοχές για έρευνα και εκμετάλλευση πετρελαίου, που κατά το μεγαλύτερο μέρος είναι ελληνική υφαλοκρηπίδα, ενώ η άλλη πρόκληση είναι η απόφαση για έξοδο του Σισμίκ1 στο Αιγαίο.

Σε πολιτικοστρατιωτική σύσκεψη που γίνεται στην πρωθυπουργική κατοικία στο Καστρί προσδιορίζεται η στρατηγική και η τακτική στάση της Ελλάδας. Όπως καταγράφει ο τότε υφυπουργός εξωτερικών, Γιάννης Καψής, ο πρωθυπουργός, Ανδρέας Παπανδρέου τον καλεί να κινητοποιήσει τους πάντες, τους εκπροσώπους του ΝΑΤΟ, της ΕΟΚ, αλλά και τους Αμερικανούς, προκειμένου να καταλάβουν τις ευθύνες τους. «Αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν γεώτρηση θα χτυπήσουμε», δηλώνει με νόημα και συνεχίζει: «Αν δεν παρέμβουν (οι Αμερικανοί) να συγκρατήσουν τους Τούρκους κάλεσε τον Κήλυ (τον τότε πρέσβη των Η.Π.Α στην Ελλάδα) και πες του ότι κλείνουμε τη βάση της Ν. Μάκρης...»

Η Ελλάδα πηγαίνει ολοταχώς για πόλεμο. Τα πολεμικά σχέδια εγκρίνονται. Στις 27 Μαρτίου, ημέρα που έχει αναγγελθεί η έξοδος του τουρκικού ερευνητικού σκάφους στο Αιγαίο από τις 6:00 πμ αρχίζει ο απόπλους όλων σχεδόν των μονάδων του πολεμικού ναυτικού υπό των ήχο εμβατηρίων και με το ηθικό στα ύψη. Παρατάσσεται ολόκληρος σχεδόν ο ελληνικός στόλος με 60 μεγάλα και μικρά σκάφη, που περιπολούν στο Αιγαίο με το δάχτυλο στη σκανδάλη. Επίσης, ανακαλούνται τα δύο εναπομείναντα υποβρύχια, που συμμετέχουν στη ΝΑΤΟϊκή άσκηση "DOG-FISH" στην κεντρική Μεσόγειο, στέλνοντας μήνυμα αποφασιστικότητας στις Βρυξέλλες. Σε όλα τα πλοία του στόλου διατάσσεται οι επικοινωνίες να διεξάγονται κρυπτογραφημένες, να εγκλωβίζονται όλα τα μη φίλια αεροσκάφη και να διατηρείται ετοιμότητα βολής, ενώ σε περίπτωση επαφής με τον αντίπαλο, να τηρηθεί το δόγμα "χτύπα σκληρά" μέχρι εξουθένωσης του αντιπάλου. Τέλος, ξεκινά επιλεκτική επιστράτευση εφέδρων του Στρατού Ξηράς και προώθηση μαχητικών αεροσκαφών στα αεροδρόμια διασποράς.

Στο διπλωματικό επίπεδο, καλούνται ο αμερικανός πρέσβης, Ρόμπερτ Κήλυ και ο τούρκος, Ναζίμ Ακιμάν, ο έλληνας πρέσβης στην Ουάσιγκτον συναντιέται με την υφυπουργό Εξωτερικών Ρίτζουγαίη, αποφασίζεται η αναστολή της λειτουργίας της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη, ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας ενημερώνει τον γ.γ. του ΟΗΕ και τον πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας και ειδοποιείται το ΝΑΤΟ, το οποίο η ελληνική κυβέρνηση καθιστά μαζί με την ηγεσία των Η.Π.Α συνυπεύθυνο της κρίσης. Εντός του πλαισίου των διπλωματικών ενεργειών της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ αποστέλλεται στη Σόφια και ο υπουργός Εξωτερικών, Κάρλος Παπούλιας, στο πλαίσιο της ελληνοβουλγαρικής διακήρυξης φιλίας της Σόφιας.. Η κίνηση στέφεται από απόλυτη επιτυχία. Ο Παπούλιας επιστρέφει από τη Σόφια με θεαματικά αποτελέσματα, που πραγματικά ανατρέπουν τους συσχετισμούς και επιτρέπουν την κυβέρνηση να στείλει το μήνυμα ότι η Ελλάδα είναι αποφασισμένη για όλα, δεν πρόκειται να κάνει βήμα πίσω και δεν μπλοφάρει. Όλες οι παραπάνω ενέργειες δεν αφήνουν καμία αμφιβολία σε Η.Π.Α και ΝΑΤΟ, ότι η ελληνική κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να απαντήσει βίαια στη τουρκική πρόκληση.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας ο έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών, Γιάννης Καψής επικοινωνεί τηλεφωνικά με τον γ.γ. του ΝΑΤΟ, λόρδο Κάρινγκτον και κατά τη διάρκεια της συνομιλίας τους χωρίς περιστροφές του τονίζει ότι το πρωί της επομένης οι στόλοι των δύο χωρών θα διασταυρώσουν τα πυρά τους ανατολικά της Θάσου, αφού δεν υπήρχε το παραμικρό ενδεχόμενο υποχώρησης, ούτε από τη μία, ούτε από την άλλη πλευρά. Του υπογραμμίζει ότι ο ελληνικός στόλος βρίσκεται ήδη στο Αιγαίο σε τάξη μάχης με ρητές εντολές να εμποδίσουν κι εν ανάγκη να βυθίσουν το Σισμίκ. Και οι εντολές αυτές δεν μπορούν πια να αλλάξουν, επειδή ήδη έχει επιβληθεί «σιγή ασφαλείας» και δεν υπάρχει επικοινωνία με τα πλοία. Η μόνη λύση είναι να σταματήσει η πρόκληση της Τουρκίας. Αυτή η τοποθέτηση του Γ. Καψή κινητοποιεί τον γ.γ. του ΟΗΕ, ο οποίος και αναλαμβάνει πρωτοβουλία για εκτόνωση της κρίσης.

Ο Τούρκος πρωθυπουργός Τουργκούτ Οζάλ, που βρίσκεται στο Λονδίνο καθοδόν για την επιστροφή του στην Άγκυρα, μετά την εγχείριση στην οποία είχε υποβληθεί στο Χιούστον, διαβεβαιώνει τον λόρδο Κάρινγκτον ότι αποδέχεται τη διαμεσολάβηση και ανταποκρινόμενος στην έκκληση για εκτόνωση της κρίσης, τα μεσάνυχτα της Παρασκευής, σε συνέντευξή του στον τηλεοπτικό σταθμό τουBBC, δηλώνει ότι το τουρκικό ερευνητικό πλοίο που πρόκειται να πλεύσει στο Αιγαίο, δεν θα βγει στα διαφιλονικούμενα νερά, εκτός μόνον εάν η Ελλάδα πράξει το ίδιο. Η κρίση λαμβάνει τέλος και λίγους μήνες αργότερα υπογράφεται η Συμφωνία του Νταβός μεταξύ Τουργκούτ Οζάλ και Ανδρέα Παπανδρέου, που δεσμεύει μέχρι σήμερα Αθήνα και Άγκυρα να απέχουν των ερευνών στα ύδατα του Αιγαίου, μέχρι να επιλυθεί το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας των δύο χωρών, αλλά και το να «συρθεί» η χώρα σε διαπραγματεύσεις εφ' όλης της ύλης

## **B. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ**

Από τις αρχές του 1974 εξελισσόταν σειρά διπλωματικών επαφών μεταξύ διαφόρων χωρών . Τότε συμφωνήθηκε οι δύο χώρες να ανταλλάξουν πίνακες με τα εκκρεμή θέματα επί των οποίων θα ακολουθούσε η διαπραγμάτευση. Στις αρχές Μαΐου του 1974, η Τουρκία απέστειλε κατάλογο με τα εκκρεμή θέματα για τα οποία ζητούσε διαπραγμάτευση. Σε αυτά δεν περιλαμβανόταν η Κύπρος, αλλά τα παρακάτω θέματα

- α) η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης
- β) η τουρκική μειονότητα της Δωδεκανήσου
- γ) μη συμμόρφωση με υφιστάμενες συνθήκες σχετικώς με την αποστρατιωτικοποίηση κάποιων ελληνικών νησιών
- δ) τα χωρικά ύδατα και η υφαλοκρηπίδα
- ε) τα δικαιώματα τούρκων υπηκόων που εργάζονταν είτε στην Ελλάδα είτε σε ελληνικά πλοία

Η ελληνική πλευρά απάντησε εγγράφως στα τέλη Μαΐου 1974. Δεν δεχόταν να συζητήσει θέματα της «τουρκικής μειονότητας» στα Δωδεκάνησα και της αποστρατιωτικοποιήσεως ελληνικών νησιών. Αντιστοίχως, υπέβαλε δικό της κατάλογο, αναφερόμενο κυρίως σε μειονοτικά θέματα, ο οποίος περιελάμβανε μεταξύ άλλων:

- Αποκατάσταση της αριθμητικής ισορροπίας μεταξύ των εκατέρωθεν διαβιουσών μειονοτήτων,
- Επεισόδια στα χωρικά ύδατα και στον εναέριο χώρο της Ελλάδος,
- Επέκταση των ελληνικών υδάτων στα 12 μίλια,
- Θέματα σχετικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και
- Σύναψη μίας νέας συμφωνίας εγκαταστάσεως και εμπορίου προς αντικατάσταση αυτής του 1930, που είχαν καταγγείλει οι Τούρκοι το 1964 απελαύνοντας τους Έλληνες υπηκόους από την Κωνσταντινούπολη.

Ήταν ακριβώς τα θέματα που η Τουρκία αρνήθηκε να συζητήσει. Για να επιβεβαιώσει τη σοβαρότητα των προθέσεων της, προχώρησε και σε επίδειξη στρατιωτικής ισχύος. Ωκεανογραφικό σκάφος βρήκε για έρευνες στο Αιγαίο στο τέλος Μαΐου 1974 συνοδεία 32 τουρκικών πολεμικών πλοίων.

Ακολούθησε συνάντηση των πρωθυπουργών Αδαμαντίου Ανδρουτσόπουλου και Μπουέντ Ετσεβίτ στις Βρυξέλλες τον Ιούνιο του 1974. Ο Ετσεβίτ ζήτησε ευθέως συνομιλίες που θα αντιμετώπιζαν συνολικά όλες τις διαφορές των δύο χωρών. Ο Ανδρουτσόπουλος, τύποις πρωθυπουργός της χώρας, δεν είχε εξουσιοδοτηθεί από το στρατιωτικό καθεστώς να αποδεχθεί οποιαδήποτε συμφωνία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η συνάντηση κατέληξε σε ανοιχτή διαφωνία, σε σημείο ώστε να μην μπορεί να συνταχθεί καν κοινό ανακοινωθέν.

## **Γ. ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΑΠΟΦΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ**

Η Τουρκία ήθελε να ξεκινήσουν άμεσα διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Με αυτόν τον τρόπο πίστευε ότι θα απέτρεπε ελληνικά τετελεσμένα εν σχέσει προς το Αιγαίο. Η διαπραγμάτευση θα έπρεπε να γίνει εφ' όλης της ύλης. Μια επιτροπή υπό τους δύο υπουργούς Εξωτερικών θα συντόνιζε τις εργασίες δύο υποεπιτροπών. Το αντικείμενο τους θα ήταν: α) οι μειονότητες και β) τα προβλήματα στο Αιγαίο. Η Τουρκία προέβαλε για πρώτη φορά την άποψη ότι θα έπρεπε να υπάρξει «συνολική συμφωνία» επιλύσεως όλων των εκκρεμοτήτων μεταξύ των δύο χωρών. Έκτοτε, η επιδίωξη για συνολική συμφωνία αποτελεί βασική θέση της τουρκικής πολιτικής.

Η Ελλάδα ήθελε να αποφύγει τις διμερείς συζητήσεις μέχρι να ολοκληρωθεί το εξοπλιστικό της πρόγραμμα και να διαφανεί εάν η Τρίτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας θα ευνοούσε τις ελληνικές θέσεις. Από εκεί και πέραν υπήρχε διαφορετική αντίληψη ανάμεσα στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών και τη στρατιωτική Χούντα. Το Υπουργείο Εξωτερικών αποδεχόταν σταδιακές συνομιλίες πάνω σε κάποιες κατηγορίες ζητημάτων, αρχίζοντας από θέματα ήσσονος σημασίας, που ήταν εύκολο να επιλυθούν, και απομακρύνοντας με αυτό τον εύσχημο τρόπο την άμεση συζήτηση για την υφαλοκρηπίδα. Ο τωρ Ιωαννίδης δεν ήθελε διαπραγματεύσεις, άποψη βεβαίως που υπερίσχυσε μέχρι την τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

## **Δ. ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ**

Τελικώς, στο χρονικό διάστημα μεταξύ Νοεμβρίου 1973 και Απριλίου 1975 αποκρυσταλλώθηκαν τα θέματα που η Τουρκία έθεσε μονομερώς σε σχέση προς το νομικό καθεστώς του Αιγαίου. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ήταν και παραμένει το μοναδικό θέμα που η Ελλάδα και η Τουρκία αναγνωρίζουν ως διαφορά μεταξύ τους. Τα θέματα αυτά περιλαμβάνουν:

- Την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν του ορίου των 6 μιλίων και την απειλή χρήσεως βίας εκ μέρους της Τουρκίας σε περίπτωση ασκήσεως των νόμιμων δικαιωμάτων της Ελλάδος στο Αιγαίο.
- Το διαφορετικό εύρος του εναερίου χώρου (10 μίλια) εν σχέσει προς το εύρος των χωρικών υδάτων (6 μίλια).
- Τα όρια του FIR Αθηνών.
- Το καθεστώς αποστρατιωτικοποιήσεως των ανατολικών νησιών του Αιγαίου.
- Τα όρια της Ζώνης Έρευνας και Διασώσεως στο Αιγαίο.
- Τα επιχειρησιακά όρια στο πλαίσιο του NATO.

Ελάχιστα επρόκειτο να αλλάξουν ως προς τις τουρκικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο κατά τα επόμενα χρόνια. Το 1996, με την Κρίση των Ιμίων, προστέθηκε στον κατάλογο των θεμάτων η αμφισβήτηση της ελληνικής



κυριαρχίας επί απροσδιόριστου αριθμού μικρών νησιών στο Αιγαίο. Επρόκειτο για τις λεγόμενες «γκρίζες ζώνες». Το 2011 το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο χωρών έφυγε από τα όρια του Αιγαίου και επεκτάθηκε στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Στόχοι ήταν η υφαλοκρηπίδα της Ελλάδος και η ΑΟΖ της Κύπρου. Τέλος, δίπλα σε αυτά τα θέματα θα πρέπει να προστεθεί και η ενασχόληση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη. Το τελευταίο θέμα δεν ανεφύη όμως το 1974. Υπέβωσε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, με περιόδους εξάρσεως και υφέσεως, από το 1923.

## **Ε.. Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ**

Η υφαλοκρηπίδα ως θεσμός εμφανίστηκε το 1945 στο χώρο διεθνούς δικαίου. Λέγοντας υφαλοκρηπίδα, εννοούμε τον πυθμένα και το υπέδαφος του πυθμένα των θαλασσίων εκείνων περιοχών που βρίσκονται εκτός των χωρικών υδάτων.

Η Ελλάδα από το 1959, και συστηματικότερα από το 1969, είχε προχωρήσει σε εκχωρήσεις αδειών για την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Οι εκχωρήσεις δεν είχαν συναντήσει οποιαδήποτε αντίδραση από την τουρκική πλευρά. Η Τουρκία ασχολήθηκε με το θέμα για πρώτη φορά το 1973. Στην επιχειρηματολογία της βασίστηκε εν πολλοίς στην ασάφεια που υπήρχε εκείνη την περίοδο προς τους κανόνες περί υφαλοκρηπίδας.

## **ΣΤ. ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΠΕΡΙ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟ 1973**

Το 1973 ήταν κοινός τόπος της διεθνούς κοινότητας ότι το συμβατικό καθεστώς της υφαλοκρηπίδας, όπως είχε ορισθεί στη Σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα (1958), ήταν ανεπαρκές. Η σύγκυση γύρω από τους κανόνες περί υφαλοκρηπίδας ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησαν στη σύγκληση της Τρίτης Συνδιασκέψεως του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Τη μεγαλύτερη σύγκυση δημιούργησαν (α) ο ορισμός της υφαλοκρηπίδας και (β) οι κανόνες περί οριοθέτησεώς της.

## **Ζ. Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ**

Μέσα στο κλίμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως δημοσιεύθηκε την 1<sup>η</sup> Νοεμβρίου του 1973 στην τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως απόφαση με την οποία η Τουρκία εκχωρούσε στην κρατική εταιρία πετρελαίου ΤΡΑΟ (Turkiye Petrolleri Anonim Ortakligi) άδεια διερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως σε 27 θαλάσσιες περιοχές στα διεθνή ύδατα του βορείου Αιγαίου.

Οι θαλάσσιες περιοχές βρίσκονταν ανάμεσα στη Λέσβο, τη Χίο, τον Άγιο Ευστράτιο και τη Λήμνο, ακριβώς έξω από τα χωρικά ύδατα αυτών των νησιών. Ειδικώς, η Λέσβος είχε περικλεισθεί πλήρως από τις περιοχές που είχαν εκχωρηθεί στην ΤΡΑΟ. Λίγες εβδομάδες πιο πριν, είχε γίνει γνωστό

στον πετρελαϊκό κόσμο ότι οι γεωτρητικές έρευνες μίας κοινοπραξίας πετρελαϊκών εταιριών είχαν εντοπίσει στη θαλάσσια περιοχή έξω από τη Θάσο εμπροκικά εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα υδρογονανθράκων.

Για να μπορέσει η Τουρκία να διεκδικήσει τη μισή υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, έλαβε ως βάσεις για τη μέτρηση τις ακτές αφ' ενός της ηπειρωτικής και αφ' ετέρου της χερσονήσου της Μικράς Ασίας. Αγνόησε πλήρως την ύπαρξη των ελληνικών νησιών του Αιγαίου. Όλη αυτή η προσέγγιση βασιζόταν στη θεωρία της φυσικής προεκτάσεως, όπως είχε διατυπωθεί στο σκεπτικό του Διεθνούς Δικαστηρίου το 1969. Η απόφαση εκχώρησης αποτελούσε καλά μελετημένη κίνηση και είχε ληφθεί από το στρατιωτικό – διπλωματικό κατεστημένο της Τουρκίας, δεδομένου ότι κανένα πολιτικό κόμμα δεν διέθετε αυτοδυναμία στην τουρκική βουλή και η χώρα βασιζόταν σε υπηρεσιακές κυβερνήσεις. Ακολούθησε μια δεύτερη φάση εκδόσεως νέων αδειών έρευνας από το τουρκικό κράτος προς την ΤΡΑΟ, τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 1974, πάλι για το Αιγαίο. Οι τελευταίες άδειες εκδόθηκαν δύο ημέρες πριν την τουρκική εισβολή. Με αυτές η Τουρκία ολοκλήρωσε τις διεκδικήσεις της, καλύπτοντας το μισό σχεδόν Αιγαίο.

## **Η. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑ**

Μετά την παρέλευση τριών και πλέον μηνών, η Αθήνα επέδωσε στην Άγκυρα διπλωματική διακοίνωση διαμαρτυρίας για την εκχώρηση περιοχών υφαλοκρηπίδας στην ΤΡΑΟ. Σύμφωνα με αυτήν:

- Η τουρκική χάραξη δεν έλαβε υπ' όψιν της την παρουσία των ελληνικών νησιών στην περιοχή.
- Τα ελληνικά νησιά έχουν τα ίδια δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας, όπως και οι ηπειρωτικές ακτές. Στο άρθρο 1. παρ. β', της Συμβάσεως της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα ορίζεται ρητώς ότι ο όρος «υφαλοκρηπίδα» χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον βυθό της θάλασσας και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών που βρίσκονται εκτός της αιγιαλίτιδας ζώνης και παράκεινται / γειτονεύουν με τις ακτές των νησιών.
- Η Ελλάδα ασκεί τα αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματά της προς τον σκοπό της εξερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως των φυσικών πόρων που βρίσκονται στην υφαλοκρηπίδα των νησιών, έχοντας εκχωρήσει ήδη από το 1961 τα δικαιώματα εξερευνήσεως στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.
- Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας θα πρέπει να βασίζεται στην αρχή της ίσης αποστάσεως (equidistance), σύμφωνα με τη θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου.

Κατ' ακολουθίαν, η Ελλάδα δεν μπορούσε να αναγνωρίσει την εγκυρότητα της τουρκικής αποφάσεως της 1<sup>ης</sup> Νοεμβρίου 1973 για εκχώρηση των συγκεκριμένων περιοχών, καθ' ότι επρόκειτο για περιοχές ελληνικής

υφαλοκρηπίδας. Η οριοθέτηση έπρεπε να γίνει με βάση τις ακτογραμμές της Μικράς Ασίας από την τουρκική πλευρά και τις ανατολικές ακτές των ανατολικών ελληνικών νησιών του Αιγαίου από την πλευρά της Ελλάδος.

Σύμφωνα με τις ελληνικές θέσεις, το μέγιστο μέρος της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ανήκει στην Ελλάδα, καθώς εκτεταμένες αλυσίδες ελληνικών νησιών εκτείνονται σε όλο το Αιγαίο. Επιπλέον, τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου σχηματίζουν αλυσίδα καθ' όλο σχεδόν το μήκος των μικρασιατικών ακτών. Με αυτούς τους όρους, η υφαλοκρηπίδα των ελληνικών νησιών εμποδίζει την υφαλοκρηπίδα των τουρκικών ηπειρωτικών ακτών να επεκταθεί ως τη μέση της θαλάσσιας περιοχής του Αιγαίου, περιορίζοντάς τη σε γενικές γραμμές σε μια ζώνη κατά μήκος των ακτών της Μικράς Ασίας.

Ήταν προφανές ότι η Τουρκία αντλούσε τα επιχειρήματά της κυρίως από την απόφαση του 1969 του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για την υφαλοκρηπίδα της Βορείου Θαλάσσης. Η αναφορά σε «σπουδαία και ιστορικά τουρκικά συμφέροντα» έδειχνε ότι εκτός από τη νομική υπήρχε και στρατηγική αντίληψη της Τουρκίας για το Αιγαίο.

Βασικές θέσεις των δύο κρατών για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου

	Ελλάδα	Τουρκία
Ο κανόνας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας:	είναι η αρχή της ίσης αποστάσεως.	είναι η συμφωνία μεταξύ δύο κρατών
Ειδικές περιστάσεις:	δεν υπάρχουν στο Αιγαίο	στο Αιγαίο αποτελούν ο ημίκλειστος χαρακτήρας της θάλασσας και η παρουσία νησιών που, εάν ληφθούν υπ' όψιν, αποκόπτουν την Ανατολία από τη «φυσική προέκτασή» της.
Τα νησιά:	έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα, όπως αναφέρεται και στη Σύμβαση της Γενεύης.	αποτελούν απλές προεξοχές της «φυσικής προεκτάσεως» των ακτών της Ανατολίας και δεν έχουν υφαλοκρηπίδα.
Το όριο της υφαλοκρηπίδας:	θα χαραχθεί λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις ηπειρωτικές και τις νησιωτικές ακτές του Αιγαίου.	θα χαραχθεί λαμβάνοντας υπ' όψιν μόνον τις ηπειρωτικές ακτές και των δύο χωρών του Αιγαίου

Στην επιχειρηματολογία της, η Τουρκία χρησιμοποίησε επιλεκτικά το άρθρο 6 της Συμβάσεως της Γενεύης. Το άρθρο ορίζει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας γίνεται στο μέσον της αποστάσεως μεταξύ δύο

κρατών, εκτός εάν «ειδικές περιστάσεις» δικαιολογούν διαφορετικό καθορισμό ορίων. Η παρουσία τόσων νησιών και η ημίκλειστη φύση του Αιγαίου ερμηνεύθηκαν αυθαιρέτως από την Τουρκία ως παράγοντες που συνιστούν «ειδικές περιστάσεις». Συνεπώς, στο Αιγαίο δεν εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου, αλλά εξαιρετικοί, ιδιαίτεροι κανόνες, που πρέπει να συνυπολογίζουν τις ειδικές συνθήκες αυτής της θάλασσας. Η μη εφαρμογή του άρθρου 1, παρ. β', της συμβάσεως του 1958 περί της υφαλοκρηπίδας των νησιών υποστηριζόταν από την Τουρκία με το επιχείρημα ότι σε άλλη περίπτωση θα στερούσε τα παράλια της δυτικής Μικράς Ασίας από σημαντικές πηγές για την ανάπτυξή τους.

Με αυτές τις δύο διπλωματικές διακοινώσεις διαμορφώθηκε το πλαίσιο στο οποίο θα εκινούντο οι θέσεις των δύο πλευρών ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και του Αιγαίου κατά τα επόμενα χρόνια. Παράλληλα, οι ηγεσίες των δύο χωρών καθόρισαν και την τακτική τους.

### **Θ. ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ; ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Οι εξελίξεις στο συμβατικό και εθιμικό δίκαιο της θάλασσας, αλλά και στη νομολογία, κινήθηκαν σε γενικές γραμμές προς την κατεύθυνση των ελληνικών θέσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι ελληνικές θέσεις να παραμένουν σε γενικές γραμμές στο ίδιο πνεύμα των διακοινώσεων της περιόδου 1974-1976.

Αντιθέτως, η τουρκική επιχειρηματολογία επηρεάσθηκε πιο πολύ από τις εξελίξεις. Σταδιακά η Τουρκία εγκατέλειψε τα επιχειρήματα της «φυσικής προεκτάσεως» της Ανατολίας, που αντιμετώπιζε τα ελληνικά νησιά ως απλές εξάρσεις της τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Επικεντρώθηκε περισσότερο στην ευθυδικία, σε συνδυασμό με τις ειδικές συνθήκες που επικρατούν στο Αιγαίο λόγω του ημίκλειστου χαρακτήρα της θάλασσας. Επομένως, η οριοθέτηση θα γίνει με συμφωνία επί τη βάση των ηπειρωτικών ακτών των δύο χωρών. Το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει η Τουρκία με τη νέα επιχειρηματολογία της είναι εν τέλει το ίδιο: τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα.

Συμπερασματικά, στις περιπτώσεις συμφωνημένης οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας (αλλά και κάθε θαλάσσιας ζώνης μεταξύ δύο κρατών) ενυπάρχουν δύο στοιχεία.

Το πρώτο είναι η επιθυμία κάθε κράτους να αυξήσει τις περιοχές που υπάγονται στη δικαιοδοσία του. Το δεύτερο στοιχείο είναι να πεισθεί το άλλο ενδιαφερόμενο κράτος για την προτεινόμενη οριοθέτηση. Η πειθώ μπορεί να ασκηθεί με πολιτικά μέσα (που περιλαμβάνουν και την –παράνομη- απειλή ασκήσεως στρατιωτικής βίας ή την αυτοδικία). Συνήθως όμως λαμβάνει τη μορφή σεβασμού κανόνων του διεθνούς δικαίου, διότι σε γενικές γραμμές τα

κράτη – ισχυρά και με λιγότερα ισχυρά – ενδιαφέρονται για την αξιοπιστία τους σε διεθνές επίπεδο.

Η Τουρκία στην περίπτωση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου (αλλά και ολόκληρης της ανατολικής Μεσογείου, όπως αποδεικνύεται μετά την ανεύρεση φυσικού αερίου νοτίως της Κύπρου το 2011) αναφέρεται επιλεκτικά στην εφαρμογή της αρχής της ευθυδικίας. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει το διεθνές δίκαιο έχει εφαρμογή σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο εκτός από τη θαλάσσια περιοχή που περιβάλλει την Τουρκία στα δυτικά και νότια παράλια της. Δυστυχώς, αυτή η αντίληψη ξεπερνά το όριο της αμοιβαίας δυσπιστίας που φυσιολογικά υπάρχει μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και εμποδίζει την επίτευξη οποιασδήποτε συμφωνίας, που, ούτως ή άλλως, είναι πολύ δύσκολη και για τις δύο πλευρές.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ**

### **Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΙΜΙΑ**

#### **A. ΙΜΙΑ-ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ**

Το επεισόδιο των Ιμίων, ενώ αρχικά εμφανίστηκε ως ένα είδος δημοσιογραφικού πολέμου, στην πορεία εξελίχθηκε ως η σοβαρότερη κρίση μεταξύ των δύο χωρών μετά την τουρκική εισβολή το 1974. Τα Ίμια ανήκουν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων. Βρίσκονται σε απόσταση 1,9 μιλίων από το ελληνικό νησί Καλόλμνος, 5,3 μιλίων από την Κάλυμνο, 3,8 μιλίων από την τουρκική ακτή και 2,3 μιλίων από το Τουρκικό νησί Κάβος. Η συνολική επιφάνεια των δύο νησιών είναι περίπου 40 στρέμματα. Τα Ίμια είναι ακατοίκητα. Πριν το 1996, Έλληνες ψαράδες μίσθωναν τα δύο νησάκια και εξέτρεφαν σε αυτά αιγοπρόβατα. Κατά τους χειμερινούς μήνες η θαλάσσια περιοχή γύρω από τα δύο νησιά θεωρείται εξαιρετικός ψαρότοπος για την αλιεία πελαγίσιας τσιπούρας.

#### **B. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ - ΤΟΥΡΚΙΑ**

Το επεισόδιο συνέβη μια μεταβατική πολιτική περίοδο και για τις δύο χώρες. Στην Τουρκία είχε καταρρεύσει από τον Σεπτέμβριο του 1995 ο κυβερνητικός συνασπισμός που είχαν σχηματίσει το κεντροδεξιό Κόμμα του Ορθού Δρόμου και οι Σοσιαλδημοκράτες. Στις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1995 δεν ανεδείχθη αυτοδύναμο κάποιο κόμμα. Οι εκλογές αυτές απετέλεσαν ορόσημο στην τουρκική πολιτική ιστορία, διότι το Κόμμα της Ευημερίας του ισλαμιστή ηγέτη Νετμετίν Ερμπακάν κατέλαβε την πρώτη θέση. Παράλληλα, ισλαμιστές υποψήφιοι είχαν εκλεγεί δήμαρχοι σε μια σειρά από μεγάλες πόλεις, περιλαμβανομένης της Άγκυρας και της Κωνσταντινουπόλεως. Η προοπτική να κυβερνήσουν την χώρα ισλαμιστές προκάλούσε έντονη

ανησυχία στο κεμαλικό κατεστημένο και στο βαθύ κράτος της Τουρκίας. Ο Ερμπακάν, που ανέλαβε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως, δεν μπόρεσε να βρει πολιτικούς συμμάχους στα άλλα κόμματα για να διατηρήσει την πρωθυπουργία, ή έστω να συγκυβερνήσει..

Οι λοιποί τούρκοι πολιτικοί ηγέτες καταδίκασαν εν χορώ οποιαδήποτε συνεργασία με τους ισλαμιστές. Η προοπτική της ακυβερνησίας και οι μνήμες των αιματηρών γεγονότων που είχαν οδηγήσει στο πραξικόπημα του 1980, σε συνδυασμό με τις ποικίλες πιέσεις που ασκούσε το κεμαλικό κατεστημένο, ώθησαν τα δύο κεντροδεξιά κόμματα του Γιλμάζ και της Τσιλέρ προς την κατεύθυνση της συνεργασίας. Τελικώς η συγκυβέρνηση των δύο επιτεύχθηκε τον Μάρτιο του 1996, παρά το αμοιβαίο μίσος που έτρεφαν ο ένας για τον άλλον. Από τον Σεπτέμβριο του 1995 και καθ' όλη τη διάρκεια της γενέσεως και της εξελίξεως της Κρίσης των Ιμίων, η Τανσού Τσιλέρ παρέμεινε εντολοδόχος πρωθυπουργός της χώρας. Η φιλοδοξία της να συμμετάσχει σε επόμενα κυβερνητικά σχήματα, καθώς και η αγωνία της να προβεί σε κινήσεις που θα την καθιστούσαν δημοφιλή, ήταν ένας από τους καταλυτικούς παράγοντες στην Κρίση των Ιμίων.

Στην Ελλάδα, η ασθένεια του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου είχε οδηγήσει τη χώρα σε μακρά ακυβερνησία. Μετά τον Νοέμβριο του 1995, οπότε ο Παπανδρέου εισήχθη σε βαριά κατάσταση στο νοσοκομείο, υπήρξε ουσιαστικά κενό εξουσίας. Τελικώς, τον Ιανουάριο του 1996 εξελέγη ο Κώστας Σημίτης. Ο νέος πρωθυπουργός ξεκίνησε πολιτικά αποδυναμωμένος. Δεν ήταν μόνον η οριακή εκλογή του. Εντός του κυβερνώντος κόμματος υπήρχαν δύο βασικές ομάδες, που απειλούσαν ακόμη και με διάσπαση. Από τη μία πλευρά ήταν οι υποστηρικτές της πολιτικής του Ανδρέα Παπανδρέου και από την άλλη ήταν η ομάδα που συντασσόταν γύρω από τον Κώστα Σημίτη και που αργότερα ονομάστηκε «εκσυγχρονιστές».

Ένα από τα πεδία αντιπαράθεσεως τους ήταν και η εξωτερική πολιτική, με τους πρώτους να επιθυμούν τη συνέχιση της σκληρής πολιτικής έναντι της Τουρκίας. Αντιθέτως, ο Κώστας Σημίτης θεωρείτο οπαδός των ηπιών τόνων και είχε επανειλημμένως ταχθεί υπέρ του ελληνοτουρκικού διαλόγου.

Ο Κώστας Σημίτης αντικατέστησε τον επικεφαλής του Υπουργείου Εξωτερικών, Κάρολο Παπούλια, με τον μέχρι τότε αναπληρωτή υπουργό, Θεόδωρο Πάγκαλο. Στην ηγεσία του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης διατηρήθηκε ο αντίπαλος του Κώστα Σημίτη στη διαδικασία εκλογής, Γεράσιμος Αρσένης. Μεταξύ Σημίτη και Αρσένη υπήρχε έντονη και αμοιβαία δυσπιστία. Η Κρίση των Ιμίων εξελίχθηκε ενώ ο νέος πρωθυπουργός δεν είχε ακόμη λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή.

## Γ. ΜΙΑ ΤΥΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΡΑΞΗ

Τα Χριστούγεννα του 1995 ένα τουρκικό εμπορικό φορτηγό πλοίο, το «Φιγκεν Ακατ», προσάραξε νύχτα στα Ίμια. Το Λιμεναρχείο Καλύμνου παρενέβη για να αποστείλει ένα ελληνικό ρυμουλκό να αποκολλήσει το πλοίο. Ο τούρκος πλοίαρχος αρνήθηκε να δεχθεί τη βοήθεια. Ισχυρίστηκε ότι προσάραξε σε τουρκικό νησί και ότι, αρμόδιες ήταν οι τουρκικές λιμενικές αρχές. Η αντίδραση του τούρκου πλοίαρχου φάνηκε περίεργη στις ελληνικές αρχές. Ένας πλοίαρχος καραβιού που εξοκείλει δεν έχει ως προτεραιότητα να θέσει θέματα εθνικής κυριαρχίας. Δημιουργήθηκαν έτσι υποψίες περί μεθοδευμένου ναυαγίου. Την επόμενη μέρα, η ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα ενημέρωσε τηλεφωνικώς το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών για το περιστατικό. Τελικώς, την 28<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1995, ένα ελληνικό ρυμουλκό απεκόλλησε το τουρκικό εμπορικό και το ρυμούλκησε ως το τουρκικό λιμάνι Κιουλούκ.

Ενώ το όλο επεισόδιο έδειχνε λήξαν, την 29<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1995 η τουρκική πλευρά απέστειλε ρηματική διακοίνωση. Σε αυτήν υποστήριζε ότι «οι βράχοι Καρντάκ αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της τουρκικής επικράτειας και οι τίτλοι ιδιοκτησίας τους είναι εγγεγραμμένοι στην περιφέρεια Μούγλων, στη νομαρχία Μποντρούμ (Αλικαρνασσού) στο χωριό Καράκαγια». Η τουρκική ρηματική διακοίνωση ήταν εξαιρετικά λιτή και μάλλον προχειρογραμμένη. Το μοναδικό νομικό επιχείρημα που εμπειρείχε ήταν εξαιρετικά αδύναμο. Λίγες μέρες μετά, η ελληνική πλευρά επέδωσε διπλωματική διακοίνωση με την οποία απέρριψε τους τουρκικούς ισχυρισμούς. Στο σκεπτικό της διακοίνωσης περιέχονταν όλες οι θέσεις που ακολούθως απετέλεσαν τη βάση της ελληνικής επιχειρηματολογίας. Σύμφωνα με αυτές:

- Το 1932 υπεγράφησαν μεταξύ Ιταλίας, που τότε κατείχε τα Δωδεκάνησα, και Τουρκίας δύο συμφωνίες. Η πρώτη συμφωνία που υπεγράφη την 4<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1932, οριοθέτησε τη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στις ακτές της Ανατολίας και του Καστελόριζου. Η δεύτερη συμφωνία (πρακτικό – process verbal), που υπεγράφη την 28<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1932, οριοθέτησε την περιοχή ανάμεσα στις τουρκικές ακτές και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα. Η δεύτερη συμφωνία αναφερόταν ρητώς στα Ίμια ορίζοντας ότι ανήκουν στην Ιταλία.
- Το 1947, με τη Συνθήκη των Παρισίων, τα Δωδεκάνησα περιήλθαν στην Ελλάδα, η οποία ήταν καθολική διάδοχος της Ιταλίας στη περιοχή. Συνεπώς, τα Ίμια αποτελούν τμήμα της ελληνικής επικράτειας.

Σε αντίθεση με την προχειρογραμμένη πρώτη τουρκική ρηματική διακοίνωση, ο τούρκος αρμόδιος που παρέλαβε την ελληνική απάντηση ήταν πολύ καλά προετοιμασμένος. Προχώρησε σε παράθεση σειράς νομικών επιχειρημάτων που, κατά τη γνώμη της κυβερνήσεως του, απεδείκνυαν ότι τα Ίμια ήταν τουρκικά. Η κίνηση αυτή ανησύχησε το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών

περισσότερο. Κατόπιν συνεννοήσεως με το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, τη 19<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1996 ελήφθησαν μέτρα αυξημένης επαγρυπνήσεως στην ευρύτερη περιοχή των δύο νησίδων.

#### **Δ. Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΩΝ ΜΜΕ**

Την 20<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1996 το περιστατικό διέρρευσε σε ένα ελληνικό συνδρομητικό ενημερωτικό έντυπο, το Εμπιστευτικό Γράμμα. Το έντυπο ανέφερε την ανταλλαγή των ρηματικών διακοινώσεων και επεσήμαινε ότι ήταν η πρώτη φορά που η Τουρκία ήγειρε ευθέως εδαφικές διεκδικήσεις. Ενώ στην Αθήνα σχηματιζόταν κυβέρνηση υπό τον Κώστα Σημίτη, τα ελληνικά ΜΜΕ παρουσίαζαν με δραματικούς τίτλους το θέμα. Την 25<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1996, οι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί έδειξαν τον δήμαρχο της γειτονικής Καλύμνου, στην οποία υπάγονται διοικητικά τα δύο νησάκια, να τοποθετεί μια ελληνική σημαία στο μεγαλύτερο από αυτά. Εκ των υστέρων, η αυτονόητη ανύψωση της ελληνικής σημαίας σε ελληνικό έδαφος θεωρήθηκε «ανεύθυνη πράξη» ενός ανθρώπου κινούμενου, κατά τον Πάγκαλο, από κάποιον «σκοτεινό λόγο». Δύο μέρες μετά, μια από τις μεγαλύτερες τουρκικές εφημερίδες η *Hurriyet*, έστειλε με ελικόπτερο στο νησάκι μια ομάδα από δημοσιογράφους, που αντικατέστησαν την ελληνική σημαία με την τουρκική σημαία. Η αντικατάσταση των δύο σημαιών μαγνητοσκοπήθηκε και προβλήθηκε ως κύρια είδηση.

Την επόμενη μέρα, 28 Ιανουαρίου 1996, ελληνικό περιπολικό εντόπισε την τουρκική σημαία, την οποία αντικατέστησε εκ νέου με την ελληνική. Ομάδα ανδρών των ελληνικών ειδικών δυνάμεων αποβιβάσθηκε στο μεγαλύτερο από τα δύο νησάκια. Παράλληλα, τουρκικά πλοία της ακτοφυλακής εκινούντο κοντά στα Ίμια. Κατά τις επόμενες τρεις ημέρες, τα δύο νησάκια κυκλώθηκαν από ελληνικά και τουρκικά πολεμικά πλοία, ενώ μαχητικά αεροσκάφη των δύο χωρών πραγματοποιούσαν υπερπτήσεις. Η κάθε χώρα ισχυριζόταν ότι η άλλη παραβίαζε τα χωρικά ύδατα και τον εναέριο χώρο της.

#### **Ε. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΙΝΩΣΗ**

Την 29<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1996 απεστάλη δεύτερη τουρκική ρηματική διακοίνωση. Σε αντίθεση με την πρώτη, ήταν καλογραμμένη και παρουσίαζε συγκεκριμένα νομικά επιχειρήματα. Ως προς τις επίμαχες νησίδες ανέφερε ότι:

- Από τα δύο διεθνή κείμενα που υπεγράφησαν μεταξύ της Ιταλίας και Τουρκίας το 1932, μόνον το δεύτερο κείμενο, της 28<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 1932 (πρακτικό – process verbal), αναφέρεται ρητώς στα Ίμια. Οι νομικές διαδικασίες ενώπιον της Κοινωνίας των Εθνών ως προς το δεύτερο κείμενο δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Πιο συγκεκριμένα, το πρακτικό του Δεκεμβρίου του 1932 δεν πρωτοκολλήθηκε στη γραμματεία της Κοινωνίας. Κατ' επέκτασιν δεν ετέθη εν ισχύι.



- Επιπλέον, οι συγκεκριμένες συμφωνίες έγιναν υπό τις ιδιότυπες πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν προ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947 αναφέρεται στις μεγάλες νήσους των Δωδεκανήσων και τις παρακείμενες προς αυτές νήσους. Τα Ίμια δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε νήσοι (διότι είναι βράχοι), ούτε παρακείμενες στο πλησιέστερο ελληνικό νησί, διότι πιο κοντά είναι η τουρκική ακτή.

Η ρηματική διακοίνωση δεν περιοριζόταν όμως στις επίμαχες νησίδες. Έθετε ευρύτερο θέμα κυριαρχίας σε ένα απροσδιόριστο αριθμό νησιών στο Αιγαίο. Πιο συγκεκριμένα:

- Η Ελλάδα δεν μπορούσε πλέον να επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947 διότι δεν ήταν καλόπιστη, έχοντας στρατιωτικοποιήσει τα Δωδεκάνησα.
- Η Ελλάδα προσπαθούσε να επεκτείνει την κυριαρχία της σε νήσους πέραν εκείνων που της είχαν εκχωρηθεί με την Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 και τη Συνθήκη των Παρισίων το 1947.
- Στο Αιγαίο υπάρχει ένας απροσδιόριστος αριθμός νησίδων και βραχονησίδων το καθεστώς των οποίων δεν έχει καθοριστεί από τις σχετικές συμφωνίες. Για αυτό τον λόγο Ελλάδα και Τουρκία θα πρέπει μέσω διαπραγματεύσεων να λύσουν το συγκεκριμένο θέμα.

Η συγκεκριμένη ρηματική διακοίνωση έκρυβε ένα ενδιαφέρον παρασκήνιο. Κατά τις συζητήσεις που είχαν προηγηθεί, η πρωθυπουργός Τανσού Τσιλέρ είχε ρωτήσει ευθέως τον τούρκο υφυπουργό Εξωτερικών Ονούρ Οϋμεν εάν υπήρχαν αδιάσειστα στοιχεία για την τουρκική κυριαρχία επί των Ίμιων. Ο Οϋμεν είχε απαντήσει καταφατικά. Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι ο Οϋμεν είχε αποκρύψει τηλεγραφήματα του τούρκου πρέσβευς στη Ρώμη, με τον οποίο ο τελευταίος ενημέρωνε για την βασιμότητα των ελληνικών θέσεων. Η στάση του Οϋμεν, ενός ανθρώπου που ανήκει στο βαθύ πυρήνα του κεμαλισμού, δείχνει ότι η εξέλιξη της Κρίσεως στα Ίμια δεν ήταν απλώς προϊόν των προσωπικών φιλοδοξιών και του τυχοδιωκτισμού της Τανσού Τσιλέρ. Επρόκειτο για μια κίνηση προσχεδιασμένη από το κεμαλικό κατεστημένο, στην οποία το τυχαίο μάλλον περιστατικό με την προσάραξη του πλοίου στα Ίμια έδωσε την αφορμή για να εκδηλωθεί.

## **ΣΤ. Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ**

Η Τουρκική ρηματική διακοίνωση αναφερόταν και σε ένα ελληνικό πρόγραμμα αξιοποίησεως μικρών νησιών στο Αιγαίο. Κατά την Άγκυρα, το πρόγραμμα απεδείκνυε ότι και η ίδια η Ελλάδα αντιλαμβανόταν ότι το εδαφικό καθεστώς σε κάποιες νήσους του Αιγαίου ήταν ασαφές. Μέσω του προγράμματος προσπαθούσε να αποκτήσει ισχυρότερους τίτλους ιδιοκτησίας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ίσως εξηγεί και τη χρονική στιγμή της εκδηλώσεως της Κρίσεως των Ίμιων. Έξι μήνες πριν την κρίση, το καλοκαίρι του 1995<sup>15</sup>, τα ελληνικά Υπουργεία Εθνικής Αμύνης και Αιγαίου

είχαν ανακοινώσει την πρόθεσή τους να αξιοποιήσουν έναν μικρό αριθμό ακατοίκητων νησίδων που βρίσκονταν, κυρίως, στο Αιγαίο. Θα δημιουργούσαν υποδομές που θα διευκόλυναν τη διαβίωση στα νησάκια, όπως βασικά λιμενικά έργα, υδατοδεξαμενές και καταφύγια κτίσματα. Όσοι ενδιαφέρονταν θα μπορούσαν να υποβάλλουν αίτηση και να εγκατασταθούν σε αυτά τα νησιά. Ο διακηρυγμένος στόχος του προγράμματος ήταν η ήπια ανάπτυξη των νησιών, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η παρεμπόδιση της λαθροθηρίας και λαθραλιείας.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συνδεόταν εμμέσως με το άρθρο 121 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Σύμφωνα με το άρθρο, όλα τα νησιά δικαιούνται αιγιαλίτιδας ζώνης, συνορεύουσας ζώνης, υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Στην παράγραφο 3 εισάγεται όμως μια εξαίρεση: «Οι βράχοι οι οποίοι δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή δική τους οικονομική ζωή, δεν έχουν ΑΟΖ ή υφαλοκρηπίδα».

Η εγκατάσταση ανθρώπων στα νησιά θα πληρούσε τον όρο περί δυνατότητάς τους να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση. Κατά συνέπεια, θα ήταν σε θέση να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ. Τον Νοέμβριο του 1995 δύο υπουργοί είχαν περιοδεύσει το Αιγαίο με ελικόπτερα επισκεπτόμενοι διάφορα νησάκια για να εκτιμήσουν επιτοπίως την κατάσταση. Παράλληλα, οι πρώτοι ενδιαφερόμενοι εγκαταστάθηκαν σε τέσσερα νησάκια. Η σχετική κινητικότητα ενόχλησε την Τουρκία, η οποία επιτάχυνε τις διαδικασίες χαρτογραφίσεως όλων των μικρών νησιωτικών μορφωμάτων του Αιγαίου.

## **Z. Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ**

Ο χειρισμός της Κρίσεως των Ιμίων από την ελληνική πλευρά υπήρξε σε πολλά θέματα ερασιτεχνικός και από τουρκικής πλευράς τυχοδιωκτικός. Κρίσιμος υπήρξε ο ρόλος του αμερικανικού παράγοντα, που για ακόμη μια φορά μεσολάβησε μεταξύ των δύο χωρών. Οι ΗΠΑ, βεβαίως, είναι υπερδύναμη και όχι δικαστήριο. Η διαμεσολάβησή τους στόχευε στην αποφυγή συγκρούσεως, και όχι στην αποκατάσταση του διεθνούς δικαίου.

### **1. Η κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων**

Την 29<sup>η</sup> Ιανουαρίου οι πρωθυπουργοί των δύο χωρών προέβησαν σε δηλώσεις που επέτειναν το συγκρουσιακό κλίμα. Η Τανσού Τσιλέρ δήλωσε ότι δεν μπορούσε να επιτρέψει την ύπαρξη ξένης σημαίας σε τουρκικό έδαφος και δεν «θα παραχωρούσε ούτε πετρούλα από τα εδάφη αυτής της χώρας<sup>18</sup>». Ο Κώστας Σημίτης μίλησε για «επιθετικό εθνικισμό» της Τουρκίας, έναντι του οποίου η ελληνική αντίδραση θα ήταν «άμεση, δυνατή και αποτελεσματική. Έχουμε τα μέσα και θα τα χρησιμοποιήσουμε χωρίς δισταγμό». Για τρίτη

φορά μετά το 1974 και για Πέμπτη φορά μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι δύο χώρες ήταν έτοιμες να αναμετρηθούν πολεμικώς.

Την 30<sup>η</sup> Ιανουαρίου, επόμενη της επιδόσεως της δεύτερης τουρκικής ρηματικής διακοινώσεως, άρχισε η κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών. Ολόκληρος ο ελληνικός στόλος εξήλθε του ναυστάθμου και προχώρησε προς τα σημεία διασποράς σε διάφορες περιοχές του Αιγαίου. Ήταν προφανές ότι η πολιτική ή η στρατιωτική ηγεσία επιθυμούσαν να δείξουν στην ελληνική κοινή γνώμη ότι ακολουθούσαν σκληρή στάση έναντι της Τουρκίας. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας και οι λοιπές ελληνικές ένοπλες δυνάμεις ετέθησαν σε κατάσταση συναγερμού. Στη Θράκη προωθήθηκαν τεθωρακισμένα δίπλα στα ελληνοτουρκικά σύνορα, στον Έβρο. Παράλληλα έγινε επιστράτευση των εφέδρων στη Θράκη και στα ανατολικά νησιά του Αιγαίου. Η κινητοποίηση από τουρκικής πλευράς δεν έδειχνε να είναι ανάλογης εκτάσεως και ταχύτητας, πλην της περιοχής των Ιμίων.

Εκεί ελληνικές και τουρκικές ναυτικές μονάδες είχαν αναπτυχθεί σε θέσεις μάχης σε κοντινή απόσταση. Σε κατάσταση επιφυλακής ετέθη η κυπριακή Εθνοφρουρά και οι τουρκικές δυνάμεις κατοχής στην Κύπρο.

Το βράδυ της 30<sup>ης</sup> Ιανουαρίου ο Έλληνας πρωθυπουργός συγκάλεσε σύσκεψη κυβερνητικών παραγόντων. Επειδή δεν ήθελε να δείξει ότι κλιμακωνόταν η κρίση, απέφυγε να συγκαλέσει το αρμόδιο όργανο λήψεως αποφάσεων σε τέτοιες περιπτώσεις, που ήταν το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ). Αυτό συνεκλήθη τελικώς την ώρα που πρακτικώς είχε συμφωνηθεί η απεμπλοκή. Επρόκειτο για λανθασμένη κίνηση. Η λειτουργία του συγκεκριμένου οργάνου, πέραν του διαλόγου με τους σωστούς φορείς αντιμετώπισεως μιας κρίσεως, στέλνει και μήνυμα αποφασιστικότητας. Το μήνυμα που εστάλη προς την άλλη πλευρά ήταν ότι η ελληνική πλευρά ήθελε να απεμπλακεί από την κρίση. Αυτό τόνωσε τον τυχοδιωκτισμό της Τανσού Τσιλέρ. Επιπλέον, η σύσκεψη της κυβερνητικής επιτροπής έγινε στο πρωθυπουργικό γραφείο και όχι στην ειδική αίθουσα του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σε κρίσιμες στιγμές της κρίσεως δεν υπήρχε ορθή και άμεση ενημέρωση για τις επιτόπιες εξελίξεις. Σε αντίθεση προς την ελληνική πλευρά, στην Τουρκία είχε ήδη συνεδριάσει από το μεσημέρι της ίδιας ημέρας το αρμόδιο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας.

## **2. Η μεσολάβηση Χόλμπρουκ**

Η ξαφνική ένταση μεταξύ των δύο χωρών κινητοποίησε και τον αμερικανικό παράγοντα, που κινήθηκε με μεγάλη ταχύτητα. Ο Αμερικανός πρόεδρος, Μπιλ Κλίντον, επικοινωνήσε με τους πρωθυπουργούς των δύο χωρών, ενώ σε αντίστοιχες κινήσεις προέβησαν οι υπουργοί Εξωτερικών και Αμύνης προς τους ομολόγους τους. Κυρίαρχο ρόλο στη διαπραγμάτευση διεδραμάτισε και βοηθός υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ρίτσαρντ

Χόλμπρουκ, που είχε πρόσφατες τις δάφνες της επιτυχίας των Συμφωνιών του Ντέητον, με τις οποίες τερματίσθηκε η αιματοχυσία στη Βοσνία.

Οι ουσιαστικές διαπραγματεύσεις έγιναν μεταξύ του Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, του Θεόδωρου Πάγκαλου, της Τανσού Τσιλέρ και των αρχηγών των ενόπλων δυνάμεων των ΗΠΑ και της Τουρκίας. Οι ΗΠΑ πρότειναν να υπάρξει αποκλιμάκωση και οι πλευρές να συμφωνήσουν να πάνε σε μια διάσκεψη για το καθεστώς στο Αιγαίο. Η θέση της Τουρκίας ήταν ότι έπρεπε να απομακρυνθούν από τα Ίμια και οι στρατιώτες και η σημαία. Παράλληλα, ενδιαφερόταν να αποσπάσει τη δέσμευση της ελληνικής πλευράς ότι δεν επρόκειτο να υπάρξει επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 μίλια. Η Ελλάδα δεν ήθελε να εξαναγκασθεί να προχωρήσει σε απ' ευθείας διαπραγμάτευση με την Τουρκία για τα προβλήματα στο Αιγαίο, ιδίως υπό την απειλή των όπλων. Ειδικώς ως προς τα Ίμια, η θέση της Ελλάδος ήταν ότι, ενώ μπορούσαν να γίνουν κινήσεις για την αποκλιμάκωση της κρίσεως με απομάκρυνση των στρατευμάτων, η σημαία δεν μπορούσε να υποσταλεί.

Αναφέρθηκε, όμως, πως αναμενόταν «ότι οι ισχυροί άνεμοι θα κατέστρεφαν σύντομα τη σημαία και η Ελλάδα δεν θα την αντικαταστούσε».

### **3. Η αποβίβαση των τούρκων στη δεύτερη νησίδα**

Ενώ οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών συνεχίζονταν, η ελληνική πλευρά, που μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή είχε δείξει μεγαλύτερη στρατιωτική ετοιμότητα, είχε σαφώς προκρίνει ότι έπρεπε να αποφύγει με κάθε τρόπο την πολεμική σύγκρουση. Οι πάντες περίμεναν το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που διεξήγαγε ο Θεόδωρος Πάγκαλος και είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους στην αμερικανική μεσολάβηση.

Την ίδια ώρα βρισκόταν σε εξέλιξη τουρκική επιχείρηση αποβάσεως τούρκων στρατιωτών στο μικρότερο από τα δύο νησάκια (στα δυτικά Ίμια). Το νησάκι ήταν αφύλακτο. Για άγνωστους λόγους, οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις (που ήταν μονάδα βατραχανθρώπων – ΜΥΚ, και όχι ειδικές δυνάμεις του στρατού ξηράς) εφύλασσαν μόνον το νησί στο οποίο είχαν διαδραματιστεί τα επεισόδια με τη σημαία τις αμέσως προηγούμενες ημέρες. Η τουρκική ενέργεια είχε ως στόχο να εξουδετερώσει το ελληνικό πλεονέκτημα της παρουσίας στρατιωτών και σημαίας στο ένα νησί. Η διενέργεια της επιχειρήσεως ήταν και ο λόγος ου η Τανσού Τσιλέρ είχε αποφύγει ως αργά το βράδυ της 30<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1996 να απαντήσει στις κλήσεις που της είχε απευθύνει ο Αμερικανός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον. Επρόκειτο για μια ριψοκίνδυνη και τυχοδιωκτική κίνηση, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πόλεμο.

Λίγο πριν τις 2:00 τα χαράματα της 31<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1996, ομάδα ανδρών των τουρκικών ειδικών δυνάμεων κατέλαβε τα δυτικά Ίμια. Η είδηση ανακοινώθηκε με θριαμβευτικούς τόνους από την τουρκική τηλεόραση. Η

παράλληλη παρουσία στρατιωτών των δύο χωρών στα δύο νησιά έδωσε τη δυνατότητα στο Ρίτσαρντ Χόμπρουκ να ασκήσει πίεση προς την Ελλάδα προκειμένου να υποχωρήσει στην αξίωση της Τουρκίας για απομάκρυνση και της σημαίας. Η κατάληψη εθνικού εδάφους, που παρείχε ευθέως το δικαίωμα νόμιμης άμυνας, φαίνεται ότι δεν χρησιμοποιήθηκε ως ελληνικό επιχείρημα προς τον Χόμπρουκ. Η ελληνική πλευρά αιφνιδιάστηκε πλήρως από την εξέλιξη, την οποία πληροφορήθηκε τυχαίως από τα ΜΕΕ, και περιήλθε σε σύγχυση. Ακολούθως δεν επέμεινε πλέον να παραμείνει η ελληνική σημαία στο νησί.

## **H. Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ STATUS QUO ANTE**

Τελικώς τις πρωινές ώρες της 31<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1996 οριστικοποιήθηκε η συμφωνία.. Οι δύο χώρες δεσμεύτηκαν ότι στις δύο νήσους και στην περιοχή που γειτνιάζει άμεσα με αυτές δεν θα υπήρχαν πλοία, σημαίες και στρατιώτες («no boats, no flags, no men of war on the islands or in their proximity»). Κατόπιν παρεμβάσεως της ελληνικής πλευράς, η κατάσταση αυτή ως επιστροφή στην προτέρα κατάσταση – status quo ante - , στο καθεστώς, δηλαδή, που επικρατούσε μέχρι την προηγούμενη των επεισοδίων εβδομάδα. Άλλωστε ένα από τα βασικά επιχειρήματα του Χόμπρουκ προς τις δύο πλευρές ήταν ότι στο παρελθόν δεν υπήρχαν εθνικά σύμβολα επί των νήσων. Υπό το πρίσμα των υπολοίπων όρων, η επιστροφή στο status quo ante αποτελούσε το μόνο ευπρόσωπο σημείο για την ελληνική πλευρά, αν και είχε διπλή ανάγνωση.

Επέτρεπε στις δύο πλευρές να διατηρήσουν τις απόψεις τους, ισχυριζόμενες ότι η προτέρα κατάσταση εσήμαινε αποκατάσταση της κυριαρχίας τους.

Πέραν των συγκεκριμένων τριών όρων, φαίνεται ότι συμφωνήθηκε ατύπως και ένας τέταρτος όρος. Η Ελλάδα δεσμευόταν ότι στο άμεσο μέλλον δεν θα προχωρούσε σε επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια . Τις πρωινές ώρες της 31<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1996, οι ελληνικές και τουρκικές δυνάμεις άρχισαν να αποχωρούν από την περιοχή. Οι στρατιώτες των δύο χωρών απομακρύνθηκαν από τις δύο νησίδες, παίρνοντας μαζί και τις σημαίες τους.

Ενώ η κατάσταση έβαινε προς εκτόνωση, η ελληνική πλευρά αιφνιδιάστηκε για δεύτερη φορά, όταν κατέστη γνωστό ότι τα χαράματα είχε καταπέσει σε απόσταση ενός περίπου μιλίου από τα Ίμια ένα ελικόπτερο του ελληνικού πολεμικού ναυτικού. Το ελικόπτερο είχε σταλεί υπό αντίξοες καιρικές συνθήκες για αναγνώριση πάνω από το δεύτερο νησάκι, όπου βρίσκονταν οι τούρκοι. Κατά την επιστροφή του είχε συντριβεί στη θάλασσα, κα οι τρεις επιβαίνοντες σε αυτό ήσαν νεκροί. Δεν είναι σαφείς οι συνθήκες υπό τις οποίες κατέπεσε το ελικόπτερο. Επρόκειτο για μηχανικό σφάλμα, για

απώλεια προσανατολισμού των χειριστών λόγω των αντίξων καιρικών συνθηκών (επίσημη εκδοχή) ή το ελικόπτερο είχε βληθεί; Στα ερωτήματα αυτά δε δόθηκε πειστική απάντηση. Εκείνο που θα πρέπει να θεωρείται βέβαιο είναι ότι κατά τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία καμία από τις δύο κυβερνήσεις, Ελλάδος και Τουρκίας, δεν θα ήθελε να φανεί ότι το ελικόπτερο είχε βληθεί.

Η πτώση του ελικοπτερού, σε συνδυασμό με την απομάκρυνση της ελληνικής σημαίας από τα Ίμια, δημιούργησε βαριά ατμόσφαιρα στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση του νέου πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη, που ζητούσε ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή, βρέθηκε σε δεινή θέση. Μεταξύ άλλων προσπάθησε να αποκρύψει το γεγονός ότι είχε συμφωνήσει για την υποστολή της ελληνικής σημαίας. Η συντηρητική αντιπολίτευση αποχώρησε από την αίθουσα του κοινοβουλίου, κατηγορώντας τη νέα κυβέρνηση για εγκατάλειψη εθνικού εδάφους. Παράλληλα, αρκετοί βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος άσκησαν δριμεία κριτική στους χειρισμούς. Το βασικό επιχείρημα της νέας κυβερνήσεως ήταν ότι αποφεύχθηκε πολεμική σύγκρουση, η οποία θα υποχρέωνε την Ελλάδα να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις γύρω από το καθεστώς του Αιγαίου. Στην άλλη πλευρά του Αιγαίου επικρατούσε θριαμβευτικό κλίμα. Η πρωθυπουργός Τανσού Τσιλέρ μιλούσε για νίκη επί της Ελλάδος. Τόνιζε ότι η επίλυση της κρίσεως ήταν αποτέλεσμα της δικής της σθεναρής στάσεως έναντι των αμερικανικών πιέσεων και της καταλήψεως της δεύτερης νησίδας από τους τούρκους στρατιώτες. Οι τελευταίοι έγιναν δεκτοί με τιμές ηρώων κατά την επιστροφή τους, ενώ τα τηλεοπτικά κανάλια μετέδιδαν οθωμανικά στρατιωτικά εμβλήματα.

Ήταν προφανές ότι η Τανσού Τσιλέρ προσπαθούσε να εκμεταλλευθεί για πολιτικούς λόγους την εξέλιξη του θέματος. Το κεμαλικό κατεστημένο, που ανησυχούσε με την άνοδο του ισλαμιστή Ερμπακάν, δεν είχε λόγους να αντιδρά. Αντιθέτως, είχε ισχυροποιηθεί στα μάτια της κοινής γνώμης. Επιπλέον, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών ήταν ικανοποιημένο διότι είχε διαφανεί στη διεθνή κοινότητα ότι στο Αιγαίο υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός σοβαρών προβλημάτων που έπρεπε να επιλυθούν πριν οδηγήσουν σε νέα κρίση.

## **Θ. ΑΛΛΗΛΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ**

Ο προβληματικός χειρισμός των πραγμάτων από ελληνικής πλευράς οδήγησε τους πρωταγωνιστές της κρίσεως σε αλληλοκατηγορίες. Σύμφωνα με την άποψη που υποστήριξε ο τότε πρωθυπουργός Σημίτης, υπεύθυνοι για την κρίση ήταν ο Γεράσιμος Αρσένης, υπουργός Εθνικής Αμύνης και ο Χρήστος Λυμπέρης, αρχηγός ΓΕΕΘΑ. Ο μεν πρώτος, συνυποψήφιος του Σημίτη κατά τις εσωκομματικές εκλογές του ΠΑΣΟΚ, θέλησε να εκθέσει τον νέο πρωθυπουργό ενορχηστρώνοντας ένα επεισόδιο σε αντίθεση με τις πάγιες θέσεις του κόμματος του και Ανδρέα Παπανδρέου ως προς την υπεράσπιση

των εθνικών θεμάτων. Ο ναύαρχος Λυμπέρης, εμφορούμενος από εθνικιστικές απόψεις, επεδίωξε σύγκρουση καθ' ότι ήταν θιασώτης της επιθετικής στρατηγικής απέναντι στην Τουρκία. Για αυτούς τους λόγους, η κινητοποίηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων έγινε χωρίς την έγκριση Σημίτη. Όταν ο τελευταίος κατάλαβε ότι το επεισόδιο ήταν τυχαίο και ότι οδεύαμε σε πολεμική σύγκρουση μεγάλων διαστάσεων, παρενέβη και διέσωσε την κατάσταση. Τέλος, το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα της Ελλάδος χάθηκε διότι ο Λυμπέρης άφησε αφύλακτη τη δεύτερη νησίδα.

Η άλλη πλευρά, που εκπροσωπείται κυρίως από τον ναύαρχο Λυμπέρη, υποστήριξε ότι η Ελλάδα έχασε μια ιστορική ευκαιρία να καταγάγει συντριπτικό χτύπημα στην Τουρκία. Οι ελληνικές δυνάμεις είχαν τακτικό πλεονέκτημα, διαθέτοντας τοπική υπεροπλία στα Ίμια και έχοντας κινητοποιηθεί πολύ καλύτερα από τους Τούρκους.. Ο πρωθυπουργός Σημίτης αρχικώς προέβη σε σκληρές δηλώσεις έναντι της Τουρκίας χωρίς να έχει τη βούληση να χρησιμοποιήσει πραγματικά τις ένοπλες δυνάμεις. Στη συνέχεια, αγνοούσε βασικά πράγματα για τον χειρισμό κρίσεων. Δεν ήξερε τι σημαίνουν κανόνες εμπλοκής και αρνήθηκε να συγκαλέσει το αρμόδιο όργανο ΚΥΣΕΑ ή να συνεδριάσει στην ειδική για αυτές τις περιπτώσεις αίθουσα στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Εναπέθεσε όλες τις ελπίδες για αποκλιμάκωση στον αμερικανικό παράγοντα., ενώ δεν ενημέρωσε τον αρχηγό ΓΕΕΘΑ ότι διεξάγονταν διαπραγματεύσεις. Επίσης, μίλησε με απαξιωτικό τρόπο για τη σημασία της υποστολής της ελληνικής σημαίας. Τέλος, ως προς την κατάληψη των δυτικών Ιμίων ο Λυμπέρης αναφέρει ότι στην περιοχή υπάρχουν πολλές μικρές νησίδες. Οι πληροφορίες έλεγαν ότι οι Τούρκοι θα επιχειρούσαν να καταλάβουν τη μεγαλύτερη νήσο. Το ζήτημα δεν ήταν να αποτραπεί η εύκολη κατάληψη μιας νησίδας, αλλά πως θα αντιδρούσε στη συνέχεια η ελληνική πλευρά. Οι αλληλοκατηγορίες με βάσιμα και υπερβολικά στοιχεία και από τις δύο πλευρές δείχνουν ότι οι χειρισμοί της ελληνικής πλευράς δεν ήταν οι ενδεδειγμένοι για τέτοιες σοβαρές περιπτώσεις.

## **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Τα προβλήματα της κρίσης των Ιμίων εντοπίζονται στα ακόλουθα σημεία και έτσι μπορούν να εξαχθούν και τα αντίστοιχα συμπεράσματα

### **Πριν την κρίση:**

- Η κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας στρατιωτική κλιμάκωση (ενώ υποτίθεται ότι η κρίση ήταν πολιτική και όχι στρατιωτική και θα μπορούσε να είχε αντιμετωπισθεί μέσω του λιμενικού σώματος).
- Η πομπώδης κινητοποίηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων ενώπιον των τηλεοπτικών φακών .
- Η χρήση ακατάλληλων δυνάμεων για τη φύλαξη της πρώτης νησίδας και η μη φύλαξη της δεύτερης νησίδας των Ιμίων, που έδωσε τη δυνατότητα στην Τουρκία να εκμεταλλευθεί το κενό.

### **Κατά τη διάρκεια της κρίσεως:**

- Η εναπόθεση του θέματος αποκλειστικώς και μόνον στην αμερικανική μεσολάβηση.
- Οι εμμονές Σημίτη να μη δείξει ότι κλιμακώνεται η κρίση (α) προκρίνοντας τη σύγκλιση συσκέψεως στο πρωθυπουργικό γραφείο, και όχι στην ειδική αίθουσα του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, από όπου θα εστέλλετο το μήνυμα ότι η ελληνική πλευρά διέθετε αποφασιστικότητα και θα ισχυροποιούνταν η διαπραγματευτική της θέση, και (β) αποφεύγοντας τη σύγκλιση του αρμοδίου οργάνου λήψεως αποφάσεων, που ήταν το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ), μέχρι την ώρα που πρακτικώς είχε συμφωνηθεί η απεμπλοκή.
- Η αδυναμία λήψεως σωστών πληροφοριών λόγω της επιλογής να χρησιμοποιηθεί το ακατάλληλο πρωθυπουργικό γραφείο και της αρνήσεως του Σημίτη να δει τον αρχηγό της ΕΥΠ, ναύαρχο Λεωνίδα Βασιλικόπουλο, ο οποίος πιθανόν να μετέφερε κρίσιμες πληροφορίες.
- Η παρουσία του υπουργού Εξωτερικών σε τηλεοπτική εκπομπή τις ώρες του εξελισσόταν η κρίση (την τηλεοπτική συνέντευξη είχε θεωρήσει ο πρωθυπουργός «σκόπιμη για λόγους ενημέρωσης της κοινής γνώμης»).

### **Μετά την κρίση:**

- Η επικοινωνιακή αντιμετώπιση εις βάρος της ουσίας και η προσπάθεια για ανεύρεση εξιλαστηρίων θυμάτων και αποδιοπομπαίων τράγων. Ειδικώς σε αυτή τη φάση φάνηκαν και τα πρώτα σχέδια της επικοινωνιακής τακτικής του πρωθυπουργικού γραφείου, όπως φάνηκε αργότερα με τις υποθέσεις των πυραύλων S-300 και Οτσαλάν. Ο Έλληνας πρωθυπουργός άφησε να εκτυλίσσονται διάφορες πρωτοβουλίες στην εξωτερική πολιτική οι οποίες υποτίθεται ότι απείχαν από τις απόψεις του. Εμφανιζόταν αποστασιοποιημένος. Σε περίπτωση θετικής εκβάσεως, συμμετείχε στην επιτυχία. Σε περίπτωση αποτυχίας, το συμβάν απεδίδετο σε τρίτους (υπουργούς, ιδιώτες, προ πάντων εθνικιστές, υπερπατριώτες). Ο πρωθυπουργός εμφανιζόταν να το αγνοεί ή να το πληροφορείται εκ των υστέρων. Στην περίπτωση των Ιμίων, η κρίση αποδόθηκε σε ανεύθυνος ιδιώτες που πήραν στα χέρια τους την εξωτερική πολιτική των χωρών τους.

Οι ιδιώτες ήταν ο δήμαρχος Καλύμνου και οι δημοσιογράφοι της Hurriyet.. Το γεγονός ότι το ελληνικό κράτος ανέδειξε το θέμα παραβλέφθηκε, αποδιδόμενο εμμέσως σε εθνικιστικούς κύκλους. Αποδιοπομπαίος τράγος ήταν ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ, ναύαρχος Λυμπέρης, που αποπέμφθηκε από τη θέση του λίγες μέρες μετά την κρίση.



Τέλος, για τη συνολική αντίληψη των πραγμάτων, ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε ο τότε πρωθυπουργός αρκετά χρόνια μετά την κρίση, προκειμένου να δικαιολογήσει τους χειρισμούς του. Για την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από τα Ίμια ανέφερε ότι «άλλωστε πρόκειται για αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη», εννοώντας το καθεστώς που είχε θεσπισθεί με τη Συνθήκης των Παρισίων του 1947 .

## **ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΑ ΜΥΝΗΜΑΤΑ**

Στην περίπτωση των Ιμίων, η ελληνική πλευρά εξέπεμψε αντιφατικά μηνύματα. Η πολιτική ηγεσία της χώρας, άλλα έλεγε στο εσωτερικό και άλλα έπραττε στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα στις 29 Ιανουαρίου 1996, ο τότε πρωθυπουργός κ. Κώστας Σημίτης, στις προγραμματικές του δηλώσεις στη Βουλή, έστειλε μήνυμα προς την Τουρκία, ότι σε οποιαδήποτε πρόκληση η Ελλάδα θα αντιδράσει άμεσα και δυναμικά. Την ίδια στιγμή συμμετείχε σε διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ για την αποκλιμάκωση της κρίσης.

Τα ειδικά κοινά (stakeholders) που θα έπρεπε να προσεγγιστούν, ώστε να λάβουν κάποια θέση (θετική ή αρνητική) για την κρίση και να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί πίεσης προς την Τουρκία και τη διεθνή κοινότητα, δεν έλαβαν ποτέ κάποιο συγκεκριμένο μήνυμα Αντιθέτως, έγιναν δέκτες πολλών και αντικρουόμενων μηνυμάτων.

Συγκεκριμένα:

Κατά την διάρκεια της κρίσης, στην Αθήνα λειτουργούσαν τρία κέντρα πολιτικών αποφάσεων<sup>21</sup>, ο Πρωθυπουργός με τους συμβούλους του, ο Υπουργός Εξωτερικών και ο Υπουργός Άμυνας. Μεταξύ των τριών πολιτικών κέντρων υπήρχε κλίμα ανταγωνισμού και καχυποψίας και έλλειπε ο συντονισμός. Αντί να υπάρχει πνεύμα σύνθεσης, επικρατούσε πνεύμα αντιπαράθεσης.

Από την πλευρά της Ελλάδος δεν αναπτύχθηκε καμία επικοινωνιακή στρατηγική, ώστε να πειστεί η εσωτερική και διεθνής κοινή γνώμη για το δίκαιο των θέσεων της. Επίσης, δεν αναπτύχθηκε καμία γραμμή άμυνας στην τουρκική προπαγάνδα. Αντιθέτως, διαχύθηκε απόφια και αφιλτράριστη

η τουρκική προπαγάνδα στο εσωτερικό της Ελλάδας μέσω των ελληνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ).

Μέσω των ελληνικών (ΜΜΕ) μεταφέρθηκαν στην κοινή γνώμη ανακρίβειες και εθνικιστικές υπερβολές. Επίσης, υπήρξε ανταγωνισμός τηλεοπτικών εμφανίσεων από την πλευρά των πολιτικών ηγεσιών των υπουργείων Άμυνας και Εξωτερικών.

Δεν έγινε καμία προσπάθεια να ενισχυθεί η νομική θέση της Ελλάδας από την Ιταλία, καθώς την περίοδο εκείνη η Ιταλία είχε την Προεδρεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα μπορούσε να αποσπαστεί μια πολιτική δήλωση της Ρώμης ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την ισχύ του Ιταλοτουρκικού πρωτοκόλλου της 28ης Δεκεμβρίου 1932 που καθόριζε την Ιταλική κυριαρχία επί των Ιμίων. Το Ιταλικό Υπουργείο Εξωτερικών στις 6 Φεβρουαρίου 1996 έκανε τη δήλωση: «*Η Ιταλοτουρκική Συμφωνία του 1932 είναι έγκυρη και παραμένει σε ισχύ*».

Δεν έγινε από πλευράς μας προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για εχθρική ενέργεια εκ μέρους της Τουρκίας. Επίσης, δεν έγινε καμία παρέμβαση στους διεθνείς οργανισμούς (ΕΕ – ΟΑΣΕ– ΝΑΤΟ) και δεν κινητοποιήθηκε ο ομογενειακός ελληνισμός της Αμερικής.

Στις διαπραγματεύσεις που έγιναν με τις ΗΠΑ για την αποκλιμάκωση της κρίσης, απομονώθηκε η στρατιωτική ηγεσία.

Τα ειδικά κοινά που θα έπρεπε να προσεγγιστούν και δεν προσεγγίστηκαν ήταν: Ο ελληνικός λαός, ο ελληνικός πολιτικός κόσμος, σημαντικοί Έλληνες opinion leaders, η ελληνική ομογένεια, τα ελληνικά ΜΜΕ, ο τουρκικός λαός, σημαντικοί τούρκοι opinion leaders, τα τουρκικά ΜΜΕ, οι γειτονικές κυβερνήσεις, εχθρικές κυβερνήσεις ή αρνητικά προς την Ελλάδα ακροατήρια.

## **ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ – STATUS QUO**

Το νομικό καθεστώς ορίζει τα όρια κυριαρχίας. Το *status quo* προσδιορίζει τους όρους άσκησης της κυριαρχίας. Το νομικό καθεστώς αλλάζει μόνο από ένα άλλο νομικό καθεστώς. Το *status quo* αλλάζει όταν αλλάζουν οι συσχετισμοί ισχύος. Το σημερινό νομικό καθεστώς του Αιγαίου διαμορφώθηκε από την Συνθήκη της Λοζάννης το (1923), τη Συνθήκη του Μοντρέ (1936) και την Συνθήκη των Παρισίων (1946), όταν τα Δωδεκάνησα ενώθηκαν με την Ελλάδα. Το νομικό καθεστώς του Αιγαίου διατηρήθηκε έκτοτε αναλλοίωτο. Παρ' όλα αυτά, το *status quo* τροποποιήθηκε πολλές φορές σε βάρος μας. Το ίδιο νομικό καθεστώς υπήρχε και μετά το 1974, όταν άρχισαν οι παραβιάσεις. Το ίδιο νομικό καθεστώς υπήρχε και πριν την κρίση στα Ίμια όπου μπορούσε να πάει εκεί όποιος Έλληνας ήθελε. Το ίδιο νομικό καθεστώς υπάρχει και σήμερα που όμως τα Ίμια θεωρούνται “γκρίζα ζώνη” όπως και άλλες 100 ελληνικές βραχονησίδες.

Το νομικό καθεστώς δεν άλλαξε, αλλά η άσκηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων έχει συρρικνωθεί από τις αμφισβητήσεις της Τουρκίας. Και έχουν στόχο όχι την άμεση επέκταση σε βάρος της Ελλάδας αλλά την αποδυνάμωση του *status*

μο, που θα επιβάλλει τελικά την αναδιαπραγμάτευση του νομικού καθεστώτος. Η διάκριση του νομικού καθεστώτος από το *status quo* είναι σημαντική διότι η δυναμική σχέση αυτών των δύο ορίζει αυτό που ονομάζουμε “περιφερειακή σταθερότητα”.

Ως προς τα πραγματικά συμφέροντα είναι φανερό ότι η Ελλάδα διαθέτει ακόμη διαπραγματευτικό πλεονέκτημα απέναντι στην αναθεωρητική τουρκική πολιτική. Και αυτό ισχύει διότι η Ελλάδα υπερασπίζεται το υπάρχον *status* (δηλαδή τα κυριαρχικά της δικαιώματα και κάθε δικαίωμα που απορρέει από το διεθνές δίκαιο), ενώ η Τουρκία προσπαθεί να το μεταβάλλει.

### **ΑΠΟΤΡΕΠΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ**

Για να εφαρμοστεί η αποτρεπτική στρατηγική απαιτείται η υιοθέτηση δογμάτων τα οποία θα υποδεικνύουν τον τρόπο και τις περιστάσεις που θα ενεργοποιηθούν οι ένοπλες δυνάμεις. Δηλαδή στρατιωτικό δόγμα χαρακτηρίζεται το πλαίσιο (ο τρόπος, τα μέσα και οι περιστάσεις) που θα δραστηριοποιηθούν οι ένοπλες δυνάμεις σε περίοδο κρίσης-πολέμου αλλά και ειρήνης. Το δόγμα είναι απόρροια της στρατηγικής μιας χώρας και δεν είναι κάτι το ανεξάρτητο. Απευθύνεται και αφορά δύο επίπεδα το ανώτερο και το κατώτερο. Το ανώτερο αφορά στο συντονισμό και ρύθμιση των ενεργειών και των τριών κλάδων των Ε.Δ σε συνδυασμό με τα διπλωματικά-οικονομικά-νομικά και άλλα μέσα ισχύος της χώρας, ώστε να πετύχει τη στρατηγική της. Στο κατώτερο ο κάθε κλάδος των ΕΔ έχει το δικό του που αποτελεί προέκταση του ανώτερου επιπέδου.

Σκοπός τους είναι η αποτελεσματική χρήση των ΕΔ ώστε οι να εφαρμοστεί η στρατηγική της χώρας. Για τον λόγο αυτό μετά τη κρίση στα Ίμια η Ελλάδα αποφάσισε την αναπροσαρμογή της αποτρεπτικής της στρατηγικής με την υιοθέτηση 3 νέων δογμάτων : της ευέλικτης αντίδρασης ή ανταπόδοσης, του ισοδύναμου τετελεσμένου και του ενιαίου αμυντικού χώρου

Με την ευέλικτη αντίδραση οι ΕΔ αντιδρούν στα μικρά επεισόδια πριν ή χωρίς τη κλιμάκωση για ολική αναμέτρηση.

Είναι μια αντίδραση που επιβάλλει κόστος στον επιτιθέμενο τοπικά στο σημείο σύγκρουσης και είναι ευέλικτη διότι επιτρέπει διάφορες βαθμίδες κλιμάκωσης πριν τη συνολική σύγκρουση. Έτσι βοηθά να σταματήσει η κλιμάκωση της κρίσης και να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις πριν μπορέσει ο αντίπαλος να αποκτήσει τοπικό

πλεονέκτημα ή πριν αποπειραθεί το συνολικό χτύπημα. Άρα επιτρέπει να υπάρξουν διαπραγματεύσεις από θέση ισοδυναμίας και όχι αδυναμίας του αμυνόμενου.

Η αμυντική προετοιμασία των Ε.Δ οφείλει να εξασφαλίσει μεγάλη ποικιλία στις επιλογές δυνάμεων για χρήση περιορισμένης ισχύος και αξιόπιστης απειλής. Χαρακτηριστικά της είναι ότι πρέπει να είναι κατάλληλη, επιλεκτική, ταχεία και αποτελεσματική.

Προέκταση του δόγματος της “ευέλικτης ανταπόδοσης” αποτελεί το προσαρμοσμένο στις συνθήκες του Αιγαίου δόγμα του “ισοδύναμου τετελεσμένου”. Η σωστή εφαρμογή αυτού του δόγματος ενισχύει την αποτρεπτική στρατηγική της χώρας. Το δόγμα του “ισοδύναμου τετελεσμένου” αφορά τον τρόπο αντίδρασης και προβλέπει ότι οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις θα ανταποδίδουν την οποιαδήποτε εχθρική πρόκληση στην ίδια τουλάχιστον έκταση και ένταση και αν είναι δυνατόν με την ίδια μορφή πράγμα που σημαίνει ότι θα απαντούν χωρίς όμως να κλιμακώνουν την αντιπαράθεση. Με τον τρόπο αυτό οι Τούρκοι δεν θα μπορούν χωρίς κόστος να κερδίζουν έδαφος σε βάρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας και να ενισχύουν συνεχώς τη θέση τους ενόψει της επιζητούμενης συνολικής διαπραγμάτευσης για νέο καθεστώς στο Αιγαίο. Η κρίση στα Ίμια προσφέρεται σαν παράδειγμα για την κατανόηση του νέου δόγματος και του τρόπου που θα έπρεπε να αντιδράσει η Αθήνα.

Κοντά στη θαλάσσια μεθοριακή γραμμή υπάρχουν εκατοντάδες ελληνικές και τουρκικές βραχονησίδες. Η Ελληνική κυβέρνηση δεν έπρεπε να στείλει στρατιώτες στην Ίμια για να φυλάξουν την Ελληνική σημαία γιατί αφενός όλες οι βραχονησίδες είναι αδύνατο να φυλαχτούν στρατιωτικά και αφετέρου γιατί με την ενέργειά της εκείνη στρατιωτικοποιούσε τη κρίση. Αρκούσε να στείλει κάποια πολιτική αρχή (π.χ. λιμενικούς) για να υποδηλώσει ότι η βραχονησίδα είναι μέρος της ελληνικής επικράτειας. Η κυβέρνηση γνώριζε ότι υπήρχε ενδεχόμενο αποβίβασης Τούρκων στρατιωτών. Το λάθος ήταν ότι έθεσε σαν στόχο των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων να επιτηρήσουν την περιοχή για να αποτρέψουν την αποβίβαση. Κι αυτό γιατί σε συνθήκες νύχτας και κακών καιρικών συνθηκών δεν είναι δύσκολο να ξεφύγει της προσοχής μία λέμβος με κομάντος και να δημιουργηθεί η εντύπωση μίας τουρκικής επιτυχίας. Η Ελληνική Ηγεσία προβληματίστηκε για το αν θα έπρεπε με στρατιωτικά μέσα να εκκαθαρίσει τη δεύτερη βραχονησίδα από τους Τούρκους κομάντος. Μια

τέτοια ενέργεια όμως θα κλιμάκωνε κάθετα την αντιπαράθεση και θα εξέθετε διεθνώς την Ελλάδα ως επιθετική χώρα. Μπροστά στο αδιέξοδο του διλήμματος “πόλεμος ή συμβιβασμός” η Αθήνα υπέκυψε και έγινε τυπικά δεκτή η φόρμουλα Χόλμπρουκ.

Αν η Ελλάδα είχε υιοθετήσει το δόγμα του “ισοδύναμου τετελεσμένου”, θα απαντούσε στο Τουρκικό τετελεσμένο με ένα ισοδύναμο τετελεσμένο για να διατηρήσει την ισορροπία και να μην αποκτήσει η Άγκυρα διαπραγματευτικό πλεονέκτημα. Μόλις η κυβέρνηση μάθαινε και διαπίστωνε την απόβαση των Τούρκων στην ελληνική βραχονησίδα, θα έπρεπε να είναι έτοιμη (δηλ. να υπάρχουν επιτελικά σχέδια και διαθέσιμες ανάλογες δυνάμεις), να αποβιβάσει αμέσως ανάλογο αριθμό ελλήνων κομάντος σε μια γειτονική τουρκική θεωρούμενη βραχονησίδα, υποστηρίζοντας τους με την παρουσία ναυτικών μονάδων. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο θα είχε εξισορροπήσει τις πολιτικές εντυπώσεις, αλλά και θα είχε ανταποδώσει τα ίσα, χωρίς να κατηγορηθεί ότι κλιμάκωσε την αντιπαράθεση και οδήγησε σε σύρραξη.

Σε περίπτωση κρίσης, η τάση της διεθνούς κοινότητας είναι να πιέζει τα εμπλεκόμενα μέρη σε διάλογο και σε συμβιβασμό. Εάν η Αθήνα είχε αμέσως δημιουργήσει ισοδύναμο τετελεσμένο, θα είχε όλη την άνεση να αποδεχτεί και την Αμερικάνικη διαμεσολάβηση και κάθε ισόρροπη αποκλιμάκωση, γιατί θα ήταν από διαπραγματευτικής άποψης ακριβώς στην ίδια θέση με την Άγκυρα. Από πολιτικής και ψυχολογικής άποψης, το πλήγμα θα ήταν ισχυρότερο για τους Τούρκους, οι οποίοι έχουν την αλαζονεία του ισχυρότερου και του διεκδικούντος. Το νέο δόγμα, όταν ισχύσει, θα έχει το πλεονέκτημα να εξισορροπεί την τρέχουσα τουρκική πίεση. Το γεγονός αυτό θα επιτρέψει στην Ελλάδα να συζητήσει με την Τουρκία όταν και εάν απαιτηθεί από ίση και όχι από μειονεκτική θέση, όπως συνέβαινε τις τελευταίες δεκαετίες. Έτσι διευρύνονται τα περιθώρια ελιγμών της ελληνικής διπλωματίας στην περίοδο της “θερμής ειρήνης” των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Όμως το “ισοδύναμο τετελεσμένο” σαν δόγμα παύει να ισχύει σε περίπτωση εχθρικής στρατιωτικής εισβολής σε οποιοδήποτε κατοικήσιμο ελληνικό νησί. Η Άγκυρα δεν πρέπει να έχει καμιά αμφιβολία ότι μια τέτοια ενέργεια θα προκαλέσει αυτομάτως γενικό πόλεμο. Εάν η Άγκυρα πιστεύει ότι μια εισβολή θα προκαλέσει μόνο ένα τοπικό θερμό επεισόδιο, θα έχει τον πειρασμό να την επιχειρήσει γιατί θα έχει συντριπτικό πλεονέκτημα. Η άμυνα όμως των ελληνικών νησιών δεν είναι η παρουσία στρατιωτών

σε καθένα από αυτά αλλά η συνολική αμυντική ομπρέλα της Ελλάδας. Το δόγμα των μαζικών αντιποίνων δηλαδή με άλλα λόγια του γενικευμένου πολέμου, με πρώτο πλήγμα σε μεγάλο στρατηγικό βάθος είναι η πεμππουσία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Και κάτι τέτοιο δεν το επιθυμεί μέχρι τώρα η Άγκυρα.

Πρέπει να τονισθεί ότι όπως κάθε στρατηγικό δόγμα έτσι και αυτό του “ισοδύναμου τετελεσμένου”, για να είναι αποτελεσματικό πρέπει να εφαρμόζεται απαρέγκλιτα. Σε αντίθετη περίπτωση μετατρέπεται σε *boomerang* και είναι καλύτερο να μην εξαγγελθεί ποτέ. Ένα μειονέκτημα του “ισοδύναμου τετελεσμένου” είναι ότι προϋποθέτει μεγαλύτερη διάρκεια και κλιμάκωση εχθροπραξιών σε σχέση με την αντιμετώπιση ενός θερμού επεισοδίου.

Συμπερασματικά, το δόγμα της “ευέλικτης ανταπόδοσης” μπορεί να ελέγχει τις κρίσεις πριν αυτές γίνουν τετελεσμένα γεγονότα από τον εχθρό. Κατά την διάρκεια μιας κρίσης πριν τον γενικό πόλεμο, μπορεί να υπάρξει μια επιτυχής διαχείριση της, ώστε να μην δημιουργήσει αποδοχή εδαφικών τετελεσμένων, ή στη διαπραγμάτευση αυτών με πολιτικό-στρατιωτικό μειονέκτημα. Έτσι το δόγμα της ευέλικτης ανταπόδοσης γεμίζει το κενό που υπήρχε στη στρατηγική της Ελλάδας μετά το ξέσπασμα κάποιας κρίσης και πριν την πολιτική απόφαση για πόλεμο ή κατευνασμό.

Ο εκσυγχρονισμός του αμυντικού δόγματος αποβλέπει στην ενίσχυση της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής ώστε να διαχειρίζονται σωστά οι κρίσεις, ακόμα πριν προλάβει να επέλθει ο διεθνής παράγοντας και να δημιουργηθούν μειονεκτικά τετελεσμένα. Το κρίσιμο ζήτημα που αναδεικνύεται στην διαχείριση μιας κρίσης είναι το: ποιος διαθέτει τον έλεγχο κλιμάκωσης της κρίσης. Όποιος κατορθώσει να τον έχει από τα δύο αντιτιθέμενα μέρη εξασφαλίζει την επιθυμητή έκβαση της κρίσης και τον έλεγχο κλιμάκωσής της.

Υπάρχει και ένας τρίτος παράγων, ο εμπλεκόμενος διεθνής παράγοντας που προσπαθεί να ελέγξει την κρίση πριν ξεσπάσει. Δηλαδή ένα μηχανισμός πρόληψης της σύγκρουσης που εκφράζεται με την ύπαρξη Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) στο Αιγαίο. Το δόγμα της ευέλικτης ανταπόδοσης είναι μια μέθοδος διαχείρισης κρίσεων και ταυτόχρονα μια διαδικασία αποτροπής με την οποία γίνεται ξεκάθαρο στον αντίπαλο ότι η Ελλάδα διαθέτει την ενισχυμένη ετοιμότητα και ικανότητα να απαντά στις προκλήσεις όχι μόνο του γενικού πολέμου όταν συμβεί, αλλά δείχνοντας

έμπρακτη αποφασιστικότητα στη διαδοχή των ενδιάμεσων φάσεων της κρίσης που προκαλεί ο αντίπαλος και αποτελούν τις συγκρούσεις χαμηλής έντασης.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ**

### **Η ΥΟΠΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ**

Ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν, είναι ο ιδρυτής ηγέτης του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν γνωστού ως Ρ.Κ.Κ. , του οποίου σκοπός είναι η εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου μαοϊκού σοσιαλιστικού κουρδικού κράτους στο Κουρδιστάν. Ο Οτσαλάν, μετά από εμπλοκή μυστικών υπηρεσιών συνελήφθη, το 1999 παραδόθηκε στις Τουρκικές αρχές και βρίσκεται φυλακισμένος ακόμα και σήμερα στο νησί Ιμραλί στη Προποντίδα, καταδικασμένος σε ισόβια δεσμά.

### **ΑΝΑΔΡΟΜΗ**

#### **Α. Η ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΟΤΣΑΛΑΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΡΙΑ**

Επί χρόνια ο ηγέτης του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν – ΠΚΚ, Αμπντουλάχ Οτσαλάν, καθοδηγούσε τον ένοπλο αγώνα κατά του τουρκικού κράτους από εδάφη ελεγχόμενα από τη Συρία. Η Τουρκία είχε επανειλημμένως διαμαρτυρηθεί στις συριακές αρχές για τη βοήθεια που προσέφεραν στον Οτσαλάν, χωρίς αποτέλεσμα. Η υποστήριξη προς το ΠΚΚ και τον Οτσαλάν συνδεόταν άμεσα με την παρακράτηση υδάτων του Ευφράτη από την Τουρκία προκειμένου να γεμίσουν τα φράγματα του Αναπτυξιακού Σχεδίου Νοτιοανατολικής Ανατολίας. Το 1987 η Συρία είχε συμφωνήσει με την Τουρκία ως προς την παροχή μιας ελάχιστης ποσότητας υδάτων ανά δευτερόλεπτο. Η τουρκική πλευρά ισχυρίζεται ότι η Συρία είχε υποσχεθεί σε αντάλλαγμα να περιορίσει την δράση του ΠΚΚ. Η υπόσχεση δεν εκπληρώθηκε και η Τουρκία απειλούσε να διακόψει τη ροή των υδάτων, όπως και έγινε για ένα χρονικό διάστημα το 1990. Οι σχέσεις της Συρίας με την Τουρκία είχαν επιπλέον επιβαρυνθεί μετά το 1996 λόγω της αναπτύξεως πολύ καλών σχέσεων της δεύτερης με το Ισραήλ. Η Τουρκία έδειχνε ενοχλημένη από πληροφορίες που έφεραν την Συρία να συνεργάζεται με την Ελλάδα, βοηθώντας την υλοποίηση του Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος-Κύπρου

#### **Β. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΤΟΥ 1998 ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΡΙΑΣ**

Το φθινόπωρο του 1998 η Τουρκία σκλήρυνε τη στάση της έναντι της Συρίας. Ο λόγος της αλλαγής της τουρκικής στάσεως σχετίζεται, πιθανότατα, με τη συμφωνία μεταξύ των κούρδων ηγετών του Ιράκ που είχε επιτευχθεί λίγες ημέρες νωρίτερα στην Ουάσιγκτον. Η Τουρκία ήταν αντίθετη προς τη συμφωνία, που δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για αυτονομία του ιρακινού Κουρδιστάν. Η συμφωνία περιόριζε τη δυνατότητα να συνεχισθούν οι

σύντομης διάρκειας εισβολές που πραγματοποιούσε κατά καιρούς ο τουρκικός στρατός στο βόρειο Ιράκ. Αυτό θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στην Τουρκία, στον βαθμό που το ΠΚΚ θα εκινείτο ανεξέλεγκτο, διαθέτοντας στρατόπεδα τόσο στη Συρία όσο και στο Ιράκ. Για αυτό τον λόγο η Τουρκία αποφάσισε να εξουδετερώσει άμεσα το ΠΚΚ στη Συρία, που ήταν και ο πιο αδύναμος κρίκος.

Η τακτική που ακολούθησε η Τουρκία ήταν να αυξήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα την ένταση μέσω εντόνων φραστικών απειλών, που συνοδεύονταν από πολεμικές προετοιμασίες και να καλλιεργήσει με επιτυχία την εντύπωση επικείμενης στρατιωτικής επιθέσεως. Ο τούρκος πρόεδρος, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, δήλωσε ότι η υπομονή της Τουρκίας είχε εξαντληθεί και ότι η χώρα του διατηρούσε «το δικαίωμα της ενεργού αντιδράσεως απέναντι στη Συρία», που υποστήριζε το ΠΚΚ.

Ακολούθησαν ανακοινώσεις του τουρκικού στρατού περί διεξαγωγής μεγάλης κλίμακας ασκήσεων κατά μήκος των τουρκο-συριακών συνόρων τον Νοέμβριο το 1999. Το τουρκικό κοινοβούλιο ενέκρινε ομοφώνως μια διακήρυξη προς τη Συρία, με την οποία την καλούσε να διακόψει την υποστήριξη προς το ΠΚΚ, ειδάλλως θα υφίστατο συνέπειες. Η Τουρκία έδειχνε αποφασισμένη να προχωρήσει σε πολεμική αναμέτρηση με τη Συρία για το θέμα. Τελικώς, ο Άσαντ λύγισε μπροστά στην ψυχολογική πίεση περί επικείμενου πολέμου με την Τουρκία.

Η συριακή πολιτική έναντι του ΠΚΚ άλλαξε ριζικά μέσα σε δύο εβδομάδες. Αντί της παραδόσεως στην Τουρκία, ο Οτσαλάν επιβιβάσθηκε σε αεροσκάφος των συριακών αερογραμμών της γραμμής Δαμασκός – Αθήνα – Στοκχόλμη, το οποίο έφτασε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1998. Η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε να φιλοξενήσει τον κούρδο ηγέτη, αντιλαμβανόμενη ότι θα επιβάρυνε περαιτέρω τις ήδη τεταμένες σχέσεις με την Τουρκία. Μετά από ολιγόωρη παραμονή στην Αθήνα, και κατόπιν συνεννοήσεων των κούρδων με ρώσους, ο Οτσαλάν βρήκε καταφύγιο στη Μόσχα.

Αμέσως μετά την απομάκρυνσή του Οτσαλάν, η Συρία υπέγραψε με την Τουρκία στα Άδανα συμφωνία, βάσει της οποίας δεν θα παρείχε «στρατιωτική και οικονομική υποστήριξη ή άλλης μορφής επιμελητεία» σε (κούρδους) τρομοκράτες, ενώ οι δύο χώρες θα συνέστηναν μεικτή επιτροπή που θα επιθεωρούσε την εφαρμογή της συμφωνίας. Η σύντομη επίλυση του προβλήματος με τον Οτσαλάν απετέλεσε σημαντική επιτυχία της Τουρκίας, που με την απειλή πολέμου, αλλά χωρίς να προχωρήσει σε πολεμικό επεισόδιο, κατόρθωσε να επιβάλει τις απόψεις της έναντι ενός δύσκολου αντιπάλου, όπως η Συρία του Άσαντ.

Ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν παρέμεινε στη Μόσχα ένα περίπου μήνα, φιλοξενούμενος από ρώσους πολιτικούς. Τέλος Οκτωβρίου του 1998



κατέθεσε στη ρωσική κυβέρνηση αίτηση για χορήγηση ασύλου. Η αίτηση συζητήθηκε από τη ρωσική Δούμα και έγινε ομόφωνα αποδεκτή. Η απόφαση, όμως, θα έπρεπε να επικυρωθεί από τον ρώσο πρόεδρο, Μπορίς Γέλτσιν. Η Τουρκία άρχισε να ασκεί έντονες πολιτικές και οικονομικές πιέσεις. Παράλληλα, οι ΗΠΑ, φοβούμενες πιθανή εμπλοκή της Ρωσίας στο Κουρδικό και θέλοντας να αποσπάσουν την υποστήριξη της Τουρκίας στη συμφωνία της Ουάσιγκτον μεταξύ των δύο κούρδων ηγετών του Ιρακ, άσκησαν ασφυκτικές πιέσεις να απορριφθεί η αίτηση Οτσαλάν. Εκείνη την περίοδο η Ρωσία, υπό την προεδρία του ασθενούς Γέλτσιν, ήταν απολύτως εξαρτημένη από τα δάνεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Ο Γέλτσιν δεν δέχθηκε να χορηγήσει άσυλο στο Οτσαλάν.

Ο τελευταίος μετά από συνεννόηση με την ιταλική κυβέρνηση του αριστερού πρωθυπουργού Μάσιμο ντ' Αλέμα, έφτασε τη 12<sup>η</sup> Νοεμβρίου 1998 στη Ρώμη. Αμέσως ζήτησε χορήγηση ασύλου και ετέθη σε περιορισμό μέχρι να κριθεί η αίτησή του. Η παρουσία του Οτσαλάν στην Ιταλία προκάλεσε κύμα αντι-ιταλικών εκδηλώσεων στην Τουρκία, που κορυφώθηκε με μποϊκοτάζ ιταλικών προϊόντων και ακραίες ενέργειες. Παράλληλα αυξήθηκαν ασφυκτικά οι αμερικανικές πιέσεις για παράδοση του Οτσαλάν στη Τουρκία. Ο ίδιος ο αμερικανός πρόεδρος, Μπιλ Κλίντον, τηλεφώνησε επανειλημμένως στον ιταλό πρωθυπουργό για το θέμα της απελάσεως του Οτσαλάν. Η κυβέρνηση Ντ' Αλέμα βρέθηκε σε δυσχερή θέση, με δεδομένη την εύθραυστη συμμαχία κομμάτων στην οποία στηριζόταν. Παρ' ότι είχε αρχικώς δεχθεί τον Οτσαλάν, στη συνέχεια υπαναχώρησε και του ζήτησε να εγκαταλείψει την χώρα. Τελικώς, μετά από την παραμονή 66 ημερών στη χώρα, την 16<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1999 ο Οτσαλάν μετέβη αεροπορικώς στη Μόσχα, όπου διαπίστωσε ότι παρέμενε ανεπιθύμητος και υπήρχε άμεσος κίνδυνος να παραδοθεί στην Τουρκία. Μετά από σύντομη παραμονή στο Τατζικιστάν και επιστροφή στη Μόσχα, ο Οτσαλάν επιβιβάσθηκε την 29<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1999 σε ένα ιδιωτικό αεροσκάφος με προορισμό την Αθήνα.

Από την παραμονή του στη Μόσχα και εντεύθεν, ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν είχε εντοπισθεί από μυστικές υπηρεσίες και παρέμενε υπό στενή παρακολούθηση. Η Άγκυρα, προκειμένου να αποτρέψει ευρωπαϊκές χώρες από το να τον δεχθούν στο εδάφους τους, είχε αναφέρει ότι τυχόν φιλοξενία του Οτσαλάν σε «γειτονική χώρα» θα καθιστούσε αυτή τη χώρα «εχθρική προς την Τουρκία». Επίσης, επεφύλασσε για τον εαυτό της το δικαίωμα να αντιδράσει «χρησιμοποιώντας στο έπακρο τα δικαιώματά της, όπως απορρέουν από το διεθνές δίκαιο», υπονοώντας το δικαίωμα νόμιμης άμυνας του άρθρου 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

## **Γ. Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ**

Οι περιπέτειες του Οτσαλάν μετά την εκδίωξή του από τη Συρία προκάλεσαν τη συμπάθεια μεγάλου τμήματος της ελληνικής κοινής γνώμης.

Τον Νοέμβριο του 1998, 109 βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου υπέγραψαν επιστολή με την οποία προσκαλούσαν τον Οτσαλάν να επισκεφθεί την Ελλάδα. Η επιστολή επιδόθηκε στον Οτσαλάν ενώ βρισκόταν στη Ρώμη. Κατά την παραμονή του στην Ιταλία, ο Οτσαλάν δέχθηκε επισκέψεις απεσταλμένων της ελληνικής κυβέρνησης, οι οποίοι σε γενικές γραμμές του μετέφεραν ότι δεν θα πρέπει να ζητήσει καταφύγιο στην Ελλάδα. Παρά ταύτα, ο Οτσαλάν, ευρισκόμενος σε απόγνωση, αφού εδιώκετο από τη μια χώρα στην άλλη και κινδύνευε να παραδοθεί στην Τουρκία είτε να δολοφονηθεί από πράκτορες, επέλεξε να μεταβεί στην Αθήνα.

Τα γεγονότα που οδήγησαν τον Οτσαλάν στην Αθήνα δεν είναι με ακρίβεια γνωστά, λόγω της εμπλοκής πολιτικών προσώπων αλλά και της προσπάθειας όσων ενεπλάκησαν στην υπόθεση να αποσείσουν ή να περιορίσουν τις ευθύνες τους μετά την τραγική κατάληξη του θέματος. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, το ταξίδι του Οτσαλάν στην Ελλάδα αποφασίστηκε ως λύση ανάγκης από κούρδους που είχαν διασυνδέσεις με πολιτικούς κύκλους στην Ελλάδα. Στην εκτέλεση της αποφάσεως συνέδραμαν και τρεις ή τέσσερις έλληνες, που, υπό διάφορες επίσημες ή ανεπίσημες ιδιότητες είχαν ασχοληθεί στο παρελθόν με το Κουρδικό. Οι αρμόδιοι υπουργοί, μάλλον, αγνοούσαν το γεγονός και δεν έλαβαν σοβαρά μέτρα για να αποτρέψουν την είσοδο Οτσαλάν στην Ελλάδα. Όταν ανακαλύφθηκε ότι ο Οτσαλάν είχε φθάσει και φιλοξενείτο κάπου στην Αθήνα, η πολιτική απόφαση της κυβέρνησης ήταν ότι έπρεπε πάση θυσία να φύγει άμεσα από την χώρα.

Οι προσπάθειες να ζητήσει άσυλο στην Ολλανδία απέτυχαν. Ακολούθως οι ελληνικές αρχές έπεισαν τον Οτσαλάν να μεταβεί στην Κένυα ως ενδιάμεσο σταθμό για τη Νότιο Αφρική, όπου θα ζητούσε πολιτικό άσυλο. Ο Οτσαλάν δέχθηκε, διότι η ελληνική πλευρά του έδωσε τη διαβεβαίωση ότι εγγυάται για τη ζωή του. Η παρουσία εκατοντάδων Αμερικανών πρακτόρων στο Ναϊρόμπι λόγω της δράσεως της Αλ-Κάιντα, καθιστούσε περίπου βέβαιο τον εντοπισμό του Οτσαλάν. Ο Οτσαλάν μετέβη στο Ναϊρόμπι τη 2<sup>α</sup> Φεβρουαρίου 1999 και κατέληξε στην ελληνική πρεσβευτική κατοικία, υποτίθεται υπό συνθήκες άκρας μυστικότητας. Η παρουσία του στην Κένυα έγινε αμέσως αντιληπτή από τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, εάν δεν ήταν ήδη γνωστή εκ των προτέρων.

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να δοθεί άσυλο στον Οτσαλάν στη Νότιο Αφρική ή στις Σεϋχέλλες, ή σε κάποια άλλη αφρικανική χώρα, έπεσαν στο κενό. Τις επόμενες ημέρες οι Έλληνες διπλωματικοί στην πρεσβεία στο Ναϊρόμπι και ο αξιωματικός που συνόδευε τον Οτσαλάν διαπίστωσαν ότι δεν υπήρχε κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο για να παρασχεθεί επαρκής προστασία στον διωκόμενο κούρδο ηγέτη. Αντιθέτως, οι ασφυκτικές εντολές που δίδονταν από την Αθήνα πρόδιδαν απόλυτη σύγχυση και πανικό. Στόχος ήταν να εκδιωχθεί ο Οτσαλάν με κάθε μέσον από το κτίριο της

ελληνικής πρεσβείας, χωρίς να υπολογίζονται οι σοβαρές συνέπειες μιας τέτοιας ενέργειας.

Ήταν προφανές ότι η ελληνική κυβέρνηση βρισκόταν υπό ασφυκτική πίεση και ενεργούσε σπασμωδικά. Ο Οτσαλάν αρνήθηκε να εγκαταλείψει την ελληνική πρεσβευτική κατοικία και παρέμεινε έγκλειστος εκεί μέχρι την 15<sup>η</sup> Φεβρουαρίου 1999. Τελικώς, οι Κενυάτες ζήτησαν την άμεση απομάκρυνσή του και υποσχέθηκαν ότι θα του παρείχαν αεροσκάφος για να μεταβεί σε προορισμό της επιλογής του, στην Ολλανδία, για παράδειγμα, όπου θα μπορούσε να ζητήσει πολιτικό άσυλο. Στη διαδρομή από το κτίριο της πρεσβείας προς το αεροδρόμιο, το αυτοκίνητο που μετέφερε τον Οτσαλάν απομακρύνθηκε από την αυτοκινητοπομπή και κενυάτες παρέδωσαν μέσω των αμερικανών τον κούρδο ηγέτη τους τούρκους, οι οποίοι τον μετέφεραν στην Τουρκία.

#### **Δ. Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΤΣΑΛΑΝ**

Η αποκάλυψη του θέματος προκάλεσε μείζονα κρίση στην Αθήνα. Τα προβλήματα ήταν πολλαπλά, σοβαρότατα και εντοπιζόνταν σε πολλά επίπεδα:

**Σε εσωτερικό επίπεδο:** Η ελληνική κυβέρνηση, αγνοώντας το ευρωπαϊκό νομικό σύστημα και το κράτος δικαίου, και παραβιάζοντας αρχαίους κανόνες περί ικεσίας, είχε γίνει παίγνιο ξένων μυστικών υπηρεσιών και είχε ουσιαστικά παραδώσει τον Οτσαλάν στα χέρια των εχθρών του. Κατά τον χειρισμό της κρίσεως, τις γκάφες διαδέχονταν παιδαριώδεις αποφάσεις που λαμβάνονταν σε κατάσταση πανικού. Η εικόνα αυτή προκάλεσε μια οξύτατη αντίδραση σε σημαντικό τμήμα του ελληνικού λαού, που προχώρησε σε μεγάλες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας.

**Στο επίπεδο των ελληνοτουρκικών σχέσεων:** Ο Οτσαλάν, ο κύριος εχθρός της Τουρκίας, βρισκόταν επί ημέρες μέσα σε κτίριο ελληνικής διπλωματικής αποστολής στο εξωτερικό, γεγονός που ενέπλεκε άμεσα την Ελλάδα στο κουρδικό και δικαίωνε εμμέσως την Τουρκία για τις αιτιάσεις περί ελληνικής υποστηρίξεως των κούρδων. Στα μάτια πολλών τούρκων η κίνηση αυτή ήταν ταυτόσημη με επιθετική ενέργεια της Ελλάδος κατά της Τουρκίας.

**Σε διεθνές επίπεδο:** Η Ελλάδα εμφανιζόταν διεθνώς να συνεργάζεται στενά με τρομοκρατικές οργανώσεις.

**Στο επίπεδο των σχέσεων με το κουρδικό κίνημα:** Αμέσως μετά τη σύλληψη Οτσαλάν εξαγριωμένοι κούρδοι θεωρώντας ότι είχαν προδοθεί από την Ελλάδα, κατέλαβαν κτίρια ελληνικών διπλωματικών αποστολών, κυρίως στην Ευρώπη, προβαίνοντας σε καταστροφές και απειλώντας να αυτοπυρποληθούν μέσα σε αυτά.

Ο Έλληνας πρωθυπουργός Σημίτης, προκειμένου να εκτονώσει την κρίση και να αποφύγει την πτώση της κυβερνήσεως, οδήγησε σε παραίτηση τους τρεις υπουργούς που θεωρήθηκε ότι είχαν εμπλακεί στην υπόθεση<sup>19</sup>. Ένας εξ αυτών ήταν και υπουργός Εξωτερικών, Θεόδωρος Πάγκαλος,. Τη θέση του κατέλαβε ο έως τότε αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Γιώργος Παπανδρέου.

## **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις διαταράχθηκαν βραχυπρόθεσμα. Η Τουρκική πλευρά έδειξε αργά αντανάκλαστικά σε ο,τι είχε συμβεί γύρω από την υπόθεση Οτσαλάν. Το τουρκικό κράτος δεν εκμεταλλεύθηκε την τουλάχιστον επικοινωνιακή ευκαιρία που είχε προσφέρει η Ελληνική κυβέρνηση. Οι εσφαλμένοι χειρισμοί της Ελλάδας μετέτρεψαν το θέμα σε Ελληνοκουρδική διαφορά. Η υπόθεση Οτσαλάν σημάδεψε καίρια την Ελληνική εξωτερική πολιτική ως προς το κουρδικό. Σε μια μόνο μέρα ακυρώθηκε η επιρροή που είχε χτισθεί για χρόνια επί ενός λαού που κατέχει κρίσιμη γεωπολιτική θέση στη Μέση Ανατολή.

Μετά την κατάληψη του Ιράκ από τις ΗΠΑ και τη δημιουργία περιφερειακής κυβέρνησης στο Ιρακινό Κουρδιστάν, το Ελληνικό κράτος παρέμεινε απόν από τις εξελίξεις με την αδυναμία λειτουργίας Ελληνικού Προξενείου στο Ερμπίλ, την έδρα της περιφερειακής κυβερνήσεως των Κουρδων στο Ιράκ. Η Ελληνική αμηχανία συνεχίσθηκε και με την κρίση στη Συρία το 2011 και την αυτονόμηση των κουρδικών περιοχών της χώρας, καθώς και την ενδυνάμωση των Κούρδων έναντι ενός όλο και πιο αδύναμου κεντρικού κράτους στο Ιράκ.

Η μυστική στήριξη του Ισραήλ προς ένα μη αραβικό πληθυσμό που επηρεάζει την Τουρκία, το Ιράν, το Ιράκ, και τη Συρία, η δυναμική που απέκτησε το Κουρδικό ζήτημα λόγω της σύγκρουσης με τους φανατικούς ισλαμιστές, η συνεργασία με τους Αμερικανούς, είναι στοιχεία που καθιστούν σαφές ότι η δημιουργία κουρδικού κράτους θα είναι το θέμα της επόμενης δεκαετίας για τη Μέση Ανατολή. Η Ελλάδα οφείλει να ξεπεράσει τις ευθύνες της στην παράδοση του Οτσαλάν και να παρακολουθήσει άμεσα τις εξελίξεις

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ**

### **ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΥΡΑΥΛΩΝ S-300**

#### **A. ΤΟ ΠΥΡΑΥΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ**

Η ανάπτυξη του Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος – Κύπρου ανέδειξε το θέμα της αντιαεροπορικής άμυνας του νησιού και την ανάγκη εξασφάλισης αντιαεροπορικής προστασίας της ελεύθερης Κύπρου. Σε

αυτό το πλαίσιο, το ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, το 1996, επί υπουργίας Γεράσιμου Αρσένη, πρότεινε στην κυπριακή κυβέρνηση την αγορά του ρωσικού αντιαεροπορικού πυραυλικού συστήματος εδάφους – αέρος S-300.

Η απόφαση για την εγκατάσταση των ρωσικών πυραύλων στην Κύπρο συνιστούσε ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα. Οι ιδιότητες του συγκεκριμένου πυραυλικού συστήματος, το κατέτασσαν στα στρατηγικά και όχι στα τακτικά όπλα. Το βεληνεκές των ρωσικών πυραύλων ήταν 150 χιλιόμετρα. Το ραντάρ που χρησιμοποιούσε το πυραυλικό σύστημα είχε εμβέλεια 300 χιλιόμετρα, δυνατότητα να παρακολουθεί 100 διαφορετικούς στόχους και να εγκλωβίζει 12 στόχους. Επομένως, η επιλογή των S-300 έδινε στην Κύπρο ένα όπλο που θα μπορούσε να χτυπήσει στόχους εντός της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Επιπλέον, το ραντάρ μπορούσε να παρακολουθεί ολόκληρο τον Λίβανο, καθώς και τμήματα της Συρίας και του Ισραήλ, ενώ υπερκάλυπτε τις βρετανικές βάσεις στην Κύπρο. Η ισχύς του συγκεκριμένου όπλου ήταν ικανή να αλλάξει τις ισορροπίες στην περιοχή. Κατά συνέπεια, ήταν βέβαιο ότι η εγκατάσταση των S-300 στην Κύπρο, εκτός από την Τουρκία, ενδιέφερε/ενοχλούσε και τις μεγάλες δυνάμεις, αλλά και το Ισραήλ.

Η επιλογή της Ρωσίας ως προμηθεύτριας χώρας δεν ήταν άμοιρη συμβολισμών και πρακτικής σημασίας. Αφ' ενός η όλη εξέλιξη προβλήθηκε ως επιστροφή των Ρώσων στη Μέση Ανατολή. Αφ' ετέρου η πώληση ενός στρατηγικού όπλου ερχόταν σε αντίθεση με την πολιτική άλλων χωρών, και κυρίως των ΗΠΑ, που δεν επέτρεπαν, ακόμη και σε συμμαχικές χώρες, τη δυνατότητα αποκτήσεως τόσο προηγμένων οπλικών συστημάτων. Η Ρωσία απειλούσε να αλώσει παραδοσιακές αγορές δυτικών οπλικών συστημάτων.

Τον Ιανουάριο του 1997 ανακοινώθηκε η σύναψη συμφωνίας Κύπρου – Ρωσίας για την αγορά των πυραύλων. Η ελληνική πλευρά δεν προετοιμάσθηκε σωστά για να αντιμετωπίσει τις διεθνείς αντιδράσεις που δημιούργησε η συγκεκριμένη αγορά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, δύο χρόνια αργότερα, Ελλάδα και Κύπρος να υποχρεωθούν με ταπεινωτικό τρόπο να εγκαταλείψουν την ιδέα περί εγκαταστάσεως των πυραύλων στην Κύπρο και να τους τοποθετήσουν στην Κρήτη.

## **B. ΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ & ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΚΥΡΙΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ**

### **1. ΗΠΑ**

Οι ΗΠΑ εξέφρασαν δημοσίως τη διαφωνία τους για την αγορά των πυραύλων από την πρώτη στιγμή. Η επίσημη δικαιολογία ήταν ότι η απόφαση για εγκατάσταση των πυραύλων θα λειτουργούσε αποσταθεροποιητικά για την όλη περιοχή και θα κλιμάκωνε περαιτέρω τον ήδη μεγάλο ανταγωνισμό αγοράς οπλικών συστημάτων στο νησί. Επίσης, ανέφεραν ότι η όλη πρωτοβουλία θα δυναμίτιζε τις διπλωματικές προσπάθειες για επίλυση του

Κυπριακού. Καθ' όλη τη διάρκεια των δύο ετών που διήρκεσε η «κρίση των πυραύλων», η ΗΠΑ πίεζαν με κάθε μέσο την ελλαδική και την κυπριακή ηγεσία να αναστείλουν τα σχέδια εγκαταστάσεώς τους.

Οι ΗΠΑ είχαν ενοχληθεί διότι οι πύραυλοι S-300 ήταν ευθέως ανταγωνιστικοί του αντίστοιχου αμερικανικού πυραυλικού συστήματος Πάτριος . Η Κύπρος δεν θα μπορούσε να αγοράσει τους αμερικανικούς πυραύλους για δύο λόγους. Αφ' ενός μεν οι ΗΠΑ δεν θα δέχονταν να πωλήσουν ένα τόσο προηγμένο όπλο σε μια χώρα που δεν ήταν μέλος του ΝΑΤΟ ενώ παράλληλα βρισκόταν σε διαμάχη με την συμμαχική Τουρκία. Αφ' ετέρου ίσχυε η απόφαση του Κογκρέσου που απαγόρευε τις πωλήσεις όπλων στην Κύπρο μέχρι την επίλυση του Κυπριακού. Παρ' όλα αυτά, οι ΗΠΑ ενδιαφέρονταν να αποτρέψουν πιθανούς αγοραστές από τη στροφή τους προς τη ρωσική πολεμική βιομηχανία, περιλαμβανομένης και της Ελλάδος. Το έμμεσο άνοιγμα νατοϊκής χώρας, όπως η Ελλάδα, προς τη ρωσική αγορά όπλων συνιστούσε κακό προηγούμενο.

Ακόμη, διέκριναν στη συμφωνία αγοράς των πυραύλων πολλά στοιχεία που δυνητικά θα άλλαζαν τις ισορροπίες στη περιοχή. Στη συμφωνία προβλεπόταν ότι για ένα χρονικό διάστημα μετά την εγκατάσταση των πυραύλων, και μέχρι να εκπαιδευθούν καταλλήλως Κύπριοι, το πυραυλικό σύστημα θα διαχειρίζονταν Ρώσοι. Θεωρητικώς, η Ρωσία θα είχε, μέσω του ισχυρού ραντάρ των πυραύλων, εικόνα για τις στρατιωτικές δραστηριότητες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η εικόνα αυτή μπορούσε εύκολα να διαβιβασθεί στους ρωσικούς δορυφόρους που βρίσκονταν πάνω από τη Μεσόγειο

## **2, ΕΛΛΑΣ**

Το πρόβλημα της ελληνικής πλευράς ήταν ότι δεν υπήρχε κοινή αντίληψη για την αναγκαιότητα εγκαταστάσεως των πυραύλων μεταξύ ελλαδικής και κυπριακής ηγεσίας.

Η πολιτική ηγεσία της Κύπρου πίστευε στην εγκατάσταση των πυραύλων. Σε ιδεολογικό επίπεδο, τη θεωρούσε ως απόρροια του δικαιώματός της στην αυτοάμυνα. Σε πρακτικό επίπεδο, ο ίδιος ο Κληρίδης θεωρούσε ότι ήταν μια κίνηση που θα ανέτρεπε μακροπρόθεσμα τις ισορροπίες στο νησί, όπως είχαν διαμορφωθεί μετά το 1974. Μοναδική περίπτωση μη εγκαταστάσεως των πυραύλων στην Κύπρο ήταν η αποδοχή εκ μέρους της Τουρκίας της προτάσεως περί αποστρατιωτικοποίησης ολοκλήρου του νησιού.

Αντιθέτως, όπως συχνά συνέβαινε κατά την διάρκεια της πρωθυπουργίας Σημίτη, η ελληνική κυβέρνηση, αν και αρχικώς πρότεινε την αγορά πυραύλων, στη συνέχεια υπαναχώρησε. Το όλο εγχείρημα εμφανίστηκε ως αποκλειστική πρωτοβουλία του απελθόντος υπουργού

Εθνικής Αμύνης, Γεράσιμου Αρσένη. Ο πρωθυπουργός εμφανιζόταν να το αγνοεί και να το πληροφορήθηκε από τα ΜΜΕ μετά την ανακοίνωση της υπογραφής των συμβολαίων. Στην πραγματικότητα το θέμα είχε συζητηθεί στον τύπο αρκετούς μήνες πριν την ανακοίνωση της αγοράς και ο ίδιος ο Κώστας Σημίτης είχε δεχθεί σχετικό αμερικανικό διάβημα λίγες μέρες πριν την υπογραφή των συμβολαίων. Κατά τη συνήθη τακτική του, όμως, προτίμησε να εμφανιστεί αποστασιοποιημένος. Σε περίπτωση αποτυχίας απέφευγε την ανάληψη ευθυνών, ενώ σε περίπτωση θετικής εκβάσεως συμμετείχε στην επιτυχία.

Η διαφορά αντιλήψεων μεταξύ ελλαδικής και κυπριακής ηγεσίας εμπόδιζε τη χάραξη ολοκληρωμένης στρατηγικής, που ήταν απαραίτητη είτε για την εγκατάσταση των πυραύλων είτε για την διπλωματική εκμετάλλευση της πιθανότητας να μην εγκατασταθούν στο νησί. Μια τέτοια στρατηγική θα είχε εκτιμήσει όλα τα δεδομένα και θα είχε εξετάσει τις εναλλακτικές δυνατότητες. Αντ' αυτού, ερασιτεχνισμός χαρακτήριζε τους διπλωματικούς ελιγμούς και τις προτάσεις που υιοθέτησε η ελληνική πλευρά (Ελλάδα και Κύπρος), ιδίως κατά τον τελευταίο χρόνο (1998) της «κρίσεως των πυραύλων».

- Αμέσως μετά την υπογραφή της συμφωνίας, η κυπριακή πλευρά φαινόταν να καθορίζει το πλαίσιο των διαπραγματευτικών ελιγμών. Είχε τότε τονισθεί ότι η εγκατάσταση των πυραύλων θα μπορούσε να ακυρωθεί μόνον εάν η Τουρκία αποδεχόταν την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση του νησιού σε τακτό και προσδιορισμένο χρονικό διάστημα. Εκείνη την περίοδο, ο Γλαύκος Κληρίδης απέρριψε την πρόταση των Αμερικανών για μορατόριουμ πτήσεων ελληνικών και τα τουρκικών αεροπλάνων πάνω από το νησί.
- Μέχρι τις προεδρικές εκλογές της Κύπρου τον Φεβρουάριο του 1998 υπήρχε σχετική ανοχή από πλευράς της διεθνούς κοινότητας, που ενδιαφερόταν να επανεκλεγεί ο Κληρίδης ως πρόεδρος. Αμέσως μετά, όμως, οι πιέσεις του διεθνούς παράγοντα αυξήθηκαν. Τον Μάρτιο του 1998 η ελληνική πλευρά πρότεινε την αναστολή της εγκαταστάσεως των πυραύλων με αντάλλαγμα την πλήρη απαγόρευση πτήσεων μαχητικών αεροσκαφών πάνω από ολόκληρη την Κύπρο. Το ΝΑΤΟ θα ανέλαμβανε να εγγυηθεί την εφαρμογή της απαγορεύσεως, που θα ήταν ανάλογη με το καθεστώς που επικρατούσε στις δύο ζώνες απαγορεύσεως πτήσεων που είχαν επιβάλει οι δυτικοί μετά τον Πόλεμο του Κόλπου στο Ιράκ το 1991. Επρόκειτο για μια φαινομενικά αμοιβαία υποχώρηση, που στην πραγματικότητα εξίσωνε την Κυπριακή Δημοκρατία με τις τουρκικές κατοχικές δυνάμεις. Οι ΗΠΑ απέρριψαν την πρόταση και επανήλθαν στην ιδέα του άτυπου μορατόριουμ.
- Τον Ιούνιο του 1998 η ελληνική πλευρά, ευρισκόμενη σε απόγνωση, ανέστειλε για μερικούς μήνες την παραλαβή του πυραυλικού συστήματος. Η αναστολή ήταν ένα σαφές μήνυμα προς τη διεθνή κοινότητα και την Τουρκία ότι οι πιέσεις έφερναν αποτελέσματα.
- Από το καλοκαίρι του 1998 η ελληνική κυβέρνηση είπε επισήμως ότι αντιμετωπίζει την εγκατάσταση των πυραύλων ως διαπραγματευτικό όπλο. Με τη στάση της, όμως, εκμηδένισε τη διαπραγματευτική αξία

των πυραύλων. Αντί να εμφανίζεται σκληρή και αταλάντευτη, δήλωσε τον Ιούλιο του 1998 ότι μοναδικός σκοπός της αγορά των πυραύλων ήταν η διαπραγμάτευση.

- Τον Αύγουστο του 1998 κατέστη δημοσίως γνωστή η διαφορά αντιλήψεων Αθηνών – Λευκωσίας. Παράλληλα, ακούσθηκε η άποψη ότι η εγκατάσταση των πυραύλων δεν ήταν αυτοσκοπός διότι το σημαντικό ήταν οι διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό.
- Λίγο πριν την τελική υποχώρηση, η ελληνική κυβέρνηση άφηνε να εννοηθεί ότι η μη εγκατάσταση των πυραύλων S-300 ήταν προαπαιτούμενο για να προωθηθούν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Κύπρου με την ΕΕ .

Η ελληνική πλευρά δεν μπόρεσε να εκμεταλλευθεί ούτε την άμεση εμπλοκή της Ρωσίας στο εγχείρημα. Όταν η Τουρκία απείλησε ότι θα εμπόδιζε τα πλοία που θα μετέφεραν τους πυραύλους στη Κύπρο κατά τον διάπλου τους από τον Βόσπορο και τα Δαρδανέλια, η ρωσική πλευρά διεμήνυσε ότι θα θεωρούσε μια τέτοια ενέργεια ως πράξη πολέμου. Επίσης, ήταν βέβαιο ότι η Τουρκία θα απέφευγε να βομβαρδίσει τους πυραύλους, τουλάχιστον για το πρώτο χρονικό διάστημα μετά την εγκατάστασή τους στην Κύπρο, διότι κάτι τέτοιο θα είχε ως θύματα τους Ρώσους χειριστές του συστήματος.

### **3. ΤΟΥΡΚΙΑ**

Η Τουρκία αντιτάχθηκε εξ' αρχής σθεναρά στην εγκατάσταση των πυραύλων στην Κύπρο. Τη στάση αυτή διατήρησε με συνέπεια καθ' όλη τη διάρκεια των δύο ετών που διήρκεσε το θέμα των πυραύλων. Ευθύς μετά την υπογραφή της συμφωνίας Κύπρου – Ρωσίας ο τούρκος πρόεδρος, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, δήλωσε ότι η ασφάλεια της χώρας του βρισκόταν σε κίνδυνο. Τις αμέσως επόμενες ημέρες η Τουρκία ανακοίνωσε ότι ετίθετο σε κίνδυνο η ισορροπία όχι μόνον στη Κύπρο, αλλά σε όλη την ανατολική Μεσόγειο:

«Στην περίπτωση που το κοινό ελλαδικό-ελληνοκυπριακό μέτωπο συνεχίσει τις προσπάθειες ου να αλλάξει την ισορροπία μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας στην Κύπρο ή στην περιοχή και να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια του τουρκοκυπριακού λαού, αντίστοιχα στρατιωτικά και πολιτικά μέτρα θα ληφθούν χωρίς δισταγμό».

Κατά τα δύο έτη που εκκρεμούσε το θέμα των πυραύλων, τη Τουρκία κινήθηκε αφ' ενός διπλωματικά και αφ' ετέρου σε επίπεδο απειλών περί βίαιων ενεργειών. Διπλωματικά, εκτός από τις ΗΠΑ, παρενέβη κυρίως προς τις χώρες της ΕΕ. Το επιχείρημά της ήταν ότι η εγκατάσταση των πυραύλων έδειχνε τους κινδύνους που θα αντιμετώπιζε η ΕΕ σε περίπτωση που δεχόταν προς ένταξη την Κύπρο πριν λυθεί το πολιτικό της πρόβλημα. Παράλληλα προσπάθησε να ασκήσει πιέσεις προς τη Ρωσία. Δεν έκαμψε όμως τη ρωσική απόφαση να συνεχισθεί η διαδικασία αποστολής των πυραύλων S-300. Τέλος, δημιούργησε τεχνητές κρίσεις και προκαλούσε συνεχείς εμπλοκές στις



διαπραγματεύσεις των δύο κοινοτήτων για το Κυπριακό, χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα τους πυραύλους.

Γενικώς απέφυγε να θεωρήσει ως *causus belli* την εγκατάσταση των πυραύλων. Έστειλε μηνύματα ότι είχε την πρόθεση να αντιδράσει με δυναμικό τρόπο στην εγκατάσταση των πυραύλων στην Κύπρο. Με το πέρασμα των μηνών οι πιέσεις και οι απειλές άρχισαν να γίνονται συγκεκριμένες. Τον Νοέμβριο του 1997, κατά την διάρκεια της τουρκικής ασκήσεως «Τόρος» στα Κατεχόμενα, τουρκικές ειδικές δυνάμεις έκαναν εικονική προσβολή πυραυλικής βάσεως. Το καλοκαίρι του 1998 η Τουρκία απείλησε ότι θα παρεμπόδιζε τα πλοία που μετέφεραν τα τμήματα των συστοιχιών πυραύλων. Προχώρησε σε κάποιες νηοψίες, που ουσιαστικά παραβίαζαν την Συνθήκη του Μοντραί του 1936, αλλά, μπροστά στην άμεση αντίδραση της Ρωσίας, υπαναχώρησε. Ακολούθως δήλωσε ότι σε αντίποινα θα εγκαθιστούσε δικούς της πυραύλους στη Βόρεια Κύπρο.

Όταν, προς το τέλος του καλοκαιριού του 1998, διαπίστωσε τη διάθεση της ελλαδικής πλευρά να απεμπλακεί από την εγκατάσταση των πυραύλων στην Κύπρο, σκλήρυνε τη στάση της. Είχε αντιληφθεί ότι απομακρυνόταν το ενδεχόμενο ενός θερμού επεισοδίου, ενώ αντιθέτως είχαν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις για συνολική υποχώρηση της ελληνικής πλευράς.

Σε αυτό το πλαίσιο απείλησε ευθέως, πλέον, ότι θα χτυπούσε τους πυραύλους μόλις εγκαθίσταντο στη Κύπρο και την αεροπορική βάση στην Πάφο. Σε μια περίοδο που η ελληνική πλευρά αναζητούσε απεγνωσμένα μια εύσημη πρόφαση για να υποχωρήσει, η Τουρκία έκανε στρατιωτικά γυμνάσια στα Κατεχόμενα, με τα μαχητικά αεροσκάφη της να προσβάλλουν στόχους – ομοιώματα των ρωσικών πυραύλων.

Με απόλυτο τρόπο αντιτάχθηκε σε οποιαδήποτε συμβιβαστική πρόταση. Η θέση της ήταν ότι οι πύραυλοι δεν αποτελούσαν αντικείμενο διαπραγματεύσεως και το όλο θέμα θα έπρεπε να λυθεί από την ελληνική πλευρά, που το είχε δημιουργήσει. Τελικώς, επέτυχε τη μη εγκατάσταση των πυραύλων χωρίς να δώσει οποιοδήποτε διπλωματικό αντάλλαγμα.

## **Γ. Η ΜΑΤΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΥΡΑΥΛΩΝ**

Τους τελευταίους μήνες του 1998, η κύρια αγωνία των κυβερνήσεων Ελλάδος και Κύπρου ήταν να μεταβιβάσουν η μία στην άλλη το πολιτικό κόστος της μη εγκαταστάσεως των πυραύλων. Η Αθήνα δημιουργούσε εντέχνως την εικόνα ότι δεν είχε καμία αρμοδιότητα για την αγορά του συγκεκριμένου οπλικού συστήματος, για το οποίο ήταν περίπου αποκλειστικώς υπεύθυνη η Κύπρος. Αντιστοίχως, η κυπριακή κυβέρνηση απαντούσε στις πιέσεις τρίτων λέγοντας ότι η απόφαση ελήφθη από κοινού με την Ελλάδα, στην οποία εναπέκειτο η τελική απόφαση.

Τον Νοέμβριο του 1998 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από την κυπριακή τη ματαίωση της εγκαταστάσεως των πυραύλων στην Κύπρο και την εγκατάσταση/αποθήκευση τους στη Κρήτη. Θεώρησε ότι η αγορά των πυραύλων μετέτρεπε το Κυπριακό από πολιτικό σε στρατιωτικό πρόβλημα. Παράλληλα, η Ελλάδα εμφανίσθηκε απολύτως πεπεισμένη ότι η Τουρκία επιθυμούσε θερμό επεισόδιο. Η Τουρκία είχε κατορθώσει να πείσει για τη σοβαρότητα των προθέσεων της.

Η διεθνής κοινότητα και ιδίως οι ΗΠΑ προσπάθησαν να διευκολύνουν την ελληνική υποχώρηση. Παρενέβησαν φιλικά προς την Τουρκία ζητώντας κάποια στοιχειώδη ανταλλάγματα. Η Τουρκία απέρριψε την αμερικανική πρωτοβουλία, μη έχοντας λόγους να υποχωρήσει μετά μια απόλυτη διπλωματική νίκη. Τελικώς, το μοναδικό αντάλλαγμα που απέσπασε η ελληνική πλευρά από τις ΗΠΑ ήταν να υιοθετηθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας ένα ψήφισμα με το οποίο εκλήθησαν τα ενδιαφερόμενα μέρη να «δεσμευθούν» γενικώς και αορίστως για τη μείωση των εξοπλιστικών δαπανών και τη μείωση του αριθμού των ξένων στρατιωτών στο νησί. Παράλληλα, απουσίαζε έστω και η απλή αναφορά στην κυβέρνηση της Κύπρου (η «Δημοκρατία της Κύπρου» αναφερόταν περισσότερο ως τόπος), ενώ αντιθέτως αναφέρονταν ρητώς οι δύο κοινότητες. Τέλος, για μια φορά ακόμη σε ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας εξισώνονταν ο θύτης και το θύμα, ο τούρκος εισβολέας με την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Την 29<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1998, ο κύπριος πρόεδρος Γλαύκος Κληρίδης, μετά από σύσκεψη με την ελληνική κυβέρνηση, ανακοίνωσε ότι οι ρωσικοί αντιαεροπορικοί πύραυλοι δεν επρόκειτο να εγκατασταθούν στην Κύπρο αλλά στην Κρήτη. Η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να διασκεδάσει τις εντυπώσεις ως προς την ουσιαστική κατάρρευση του Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου, δήλωσε ότι «η απόφαση για μεταφορά και εγκατάσταση του πυραυλικού συστήματος S-300 στην Κρήτη, αφού προηγηθούν οι απαραίτητες διαβουλεύσεις και συνεννοήσεις με τη ρωσική πλευρά, εντάσσεται στο ενιαίο σχεδιασμό του αμυντικού δόγματος και θα ενισχύσει την άμυνα και προάσπιση της Κύπρου».

#### **Δ. ΓΙΑΤΙ ΕΠΕΛΕΓΗΣΑΝ ΟΙ S-300; ΤΡΕΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ.**

Η κρίση των πυραύλων S-300 θέτει τα παρακάτω ερωτήματα:

- Για ποιον λόγο δεν προτιμήθηκε κάποιο όπλο με μικρότερο βεληνεκές, που σίγουρα θα προκαλούσε λιγότερες αντιδράσεις;
- Γιατί επελέγη το συγκεκριμένο πυραυλικό σύστημα, που θεωρείται στρατηγικό όπλο;

Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα είναι ότι η επιλογή του συγκεκριμένου συστήματος εντασσόταν στη λογική της αναδείξεως της Ελλάδος ως σημαίνοντος παράγοντος στην ανατολική Μεσόγειο. Ένα όπλο που θα δημιουργούσε μια ζώνη απαγορεύσεως πτήσεως σε ακτίνα 150 χλμ. από το

σημείο όπου θα ήταν εγκατεστημένο επρόκειτο να αλλάξει τις ισορροπίες στις σχετικώς περιορισμένες περιοχές βορείως και ανατολικώς της Κύπρου. Επιπλέον η δυνατότητα αεροπορικών στόχων πάνω από το έδαφος της Τουρκίας θα προσέφερε ένα μοναδικό πλεονέκτημα στις ελληνικές δυνάμεις.

Υπάρχει και μια δεύτερη άποψη, σύμφωνα με την οποία η επιλογή του συγκεκριμένου τύπου πυραύλων καθιστούσε εξ αρχής ανέφικτη την εγκατάστασή τους. Η αδυναμία αυτή θα αποτελούσε πλήγμα για το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου και την αξιοπιστία της Ελλάδος έναντι της Κύπρου, όπως και τελικώς έγινε. Προκειμένου η Κύπρος να καλύψει την ηπειρωτική περιοχή και τα χωρικά της ύδατα, θα μπορούσε να προμηθευθεί κάποιο πυραυλικό σύστημα αναλόγου βεληνεκούς, που δεν θα ξεπερνούσε τα 50-70 χλμ. Αντιθέτως, οι ρωσικοί πύραυλοι αποτελούσαν υπέρβαση. Η επιλογή των S-300 ξεπερνούσε κατά πολύ τις πραγματικές ανάγκες αντιαεροπορικής προστασίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η τελική αποτυχία εγκαταστάσεως των S-300 στην Κύπρο δεν είχε ως μοναδικό αποτέλεσμα την αδυναμία αποκτήσεως του συγκεκριμένου πυραυλικού συστήματος, αλλά συμπαρέσυρε δια της τεθλασμένης αυτό που εξ' αρχής ενοχλούσε: το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου.

Υπάρχει και μια τρίτη άποψη. Σύμφωνα με αυτή, ουδέποτε ήταν πρόθεση της ελληνικής πλευράς να εγκαταστήσει τους πυραύλους S-300 στην Κύπρο. Πραγματικός στόχος ήταν να εγκατασταθεί το συγκεκριμένο πυραυλικό σύστημα στην Ελλάδα. Σε περίπτωση, όμως, που η ελληνική κυβέρνηση προέβαινε εξ αρχής σε μια τέτοια παραγγελία, θα συναντούσε την έντονη αντίδραση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ. Γι' αυτό τον λόγο, εμφανίστηκε η κυπριακή κυβέρνηση να αγοράσει τους πυραύλους. Στο τέλος, ως έσχατη υποχώρηση, η ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε να τους εγκαταστήσει στην Κρήτη.

## **Ε. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΥΡΑΥΛΩΝ**

Το εγχείρημα αγοράς και η ματαίωση της εγκαταστάσεως των πυραύλων S-300 στην Κύπρο είχε τις παρακάτω συνέπειες:

- Το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου δέχθηκε καίριο πλήγμα. Ο βασικός στόχος της αγοράς των πυραύλων, που ήταν η προστασία των ελληνοκυπρίων από την τουρκική αεροπορία, παρέμεινε μετέωρος. Η Ελλάδα αποδέχθηκε εμμέσως πλην σαφώς ότι δεν μπορεί να προστατεύσει επαρκώς τη Μεγαλόνησο.
- Οι τούρκοι όρισαν με επιτυχία ότι κάποια όπλα ήταν απαγορευμένα για την Κύπρο. Η κατάσταση αυτή συνιστούσε ένα είδος «φινλανδοποίησης» της Κύπρου, που δεν είχε δικαίωμα ως κυρίαρχο κράτος να αγοράζει όποια όπλα επιθυμούσε για την άμυνά της.
- Το φρόνημα των ελληνοκυπρίων καταρρακώθηκε, όπως και η αξιοπιστία της Ελλάδος. Η επιδίωξη επαναφοράς του Κυπριακού στα

θέματα που ήταν προτεραιότητες της διεθνούς κοινότητας απέτυχε λόγω ερασιτεχνικού σχεδιασμού και αντίστοιχης εκτελέσεως.

- Στην Ελλάδα έγινε συστηματική προσπάθεια να καλλιεργηθεί η αντίληψη ότι η χώρα δεν είχε την πολυτέλεια να εισέρχεται σε εντάσεις με την Τουρκία, διότι η ανάπτυξη της οικονομίας ήταν ο εθνικός στόχος που προείχε. Η «κρίση των πυραύλων» υπεραπλουστεύθηκε και οι ελληνικές υποχωρήσεις δικαιολογήθηκαν για μια ακόμη φορά με το επιχείρημα ότι η Ελλάδα απέφυγε έναν πόλεμο.
- Η Τουρκία πήρε το μήνυμα ότι η πολιτική της κλιμακούμενης εντάσεως μπορούσε να αποφέρει εξαιρετικά αποτελέσματα έναντι ενός αντιπάλου που (για δεύτερη φορά μετά τα Ίμια) ήταν έτοιμος να εγκαταλείψει σοβαρές επιλογές του εάν δεν υπήρχε πολεμική απειλή.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι παραπάνω κρίσεις έχουν κάνει πλέον σαφές ότι απαιτείται από μέρους της Ελλάδος, ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου Σχεδίου Διαχείρισης Κρίσεων (Crisis Management Plan). Για την επίτευξη αυτού του στόχου, θα πρέπει σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής:

Να αναλυθεί το ευρύτερο γεωπολιτικό και γεωοικονομικό περιβάλλον της χώρας μας (SWOT analysis).

Να εκτιμηθεί ποιες είναι οι πιθανές κρίσεις που μπορεί να αντιμετωπίσει η Ελλάδα στο μέλλον.

Να σχεδιαστεί ένα Σχέδιο Αντιμετώπισης Κρίσεων (Crisis Management Plan) που θα προβλέπει πως θα αντιμετωπιστεί μια κρίση σε όλες τις πιθανές εκδοχές της.

Το σχέδιο αυτό θα πρέπει να καθορίζει τις αποφάσεις που θα πρέπει να ληφθούν πριν ή κατά της διάρκεια της κρίσης, να αναλύει τις τακτικές επικοινωνίας που θα πρέπει να εφαρμοστούν και να μεγιστοποιεί την εκτελεστική ικανότητα της ομάδας διαχείρισης κρίσεων, ώστε να μπορεί παρέμβει εγκαίρως και αποτελεσματικά σε περίπτωση που αυτό απαιτηθεί.

Να επιλεγούν τα κατάλληλα στελέχη που θα στελεχώσουν την Ομάδα Διαχείρισης Κρίσεων (Crisis Management Team).

Να καθοριστούν οι στρατηγικοί στόχοι του σχεδίου αντιμετώπισης κρίσεων. Δεδομένου ότι η αντιμετώπιση μιας κρίσης είναι πρωτίστως πρόβλημα στρατηγικής, θα πρέπει οι διαχειριστές κρίσεων να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι, ώστε να μπορούν λάβουν σωστές στρατηγικές αποφάσεις κατά τη διάρκεια μιας κρίσης.

Να σχεδιαστεί ένα αποτελεσματικό Σχέδιο Επικοινωνίας (Crisis Communication Plan) μέσω του οποίου, κατά τη διάρκεια μιας κρίσης οι διαχειριστές της, θα δύνανται να μεταδώσουν τα μηνύματα και τη στρατηγική τους στα εσωτερικά και εξωτερικά ειδικά κοινά (stakeholders) και να στηρίξουν επικοινωνιακά την υλοποίηση της στρατηγικής τους.

Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια κομβική γεωστρατηγική θέση, μιας ευρύτερης περιοχής που ξεκινά από την Κριμαία και καταλήγει στο Σουέζ, συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής της υπερκαυκασίας, νοτιοανατολικής τουρκίας και εγγύς Ανατολής. Αυτή η περιοχή βρίσκεται υπό διμόρφωση στα

πλαίσια ανακατανομής πλούτου, εδαφών και ενεργειακών πηγών είτε με στρατιωτικά ή με οικονομικά μέσα.

Είναι επίσης μια περιοχή όπου συναντώνται διαφορετικές θρησκείες και διαφορετικοί πολιτισμοί. Η Τουρκία στη παρούσα χρονική στιγμή στην προσπάθειά της να καταστεί τοπική περιφερική υπερδύναμη και ηγέτιδα των ισλαμικών χωρών, μάλλον έχει δυσχεράνει τη θέση της απέναντι στον Δυτικό Κόσμο, αντί να την βελτιώσει. Η επικείμενη δημιουργία κουρδικού κράτους , όπως εξάλλου προβλέπει και η συνθήκη των Σεβρών , στα νώτα της Τουρκίας , μη φίλα σε αυτή προσκείμενο και με αξιοποιήσιμες ενεργειακές πηγές, είναι βέβαιο ότι θα ωθήσει την Τουρκία προς την πλευρά του Αιγαίου και Καστελόριζου.

Το κεμαλικό κράτος προκειμένου να ηττηθεί είναι πιθανό να εκτονώσει αυτή τη κατάσταση με κλιμακούμενες κρίσεις ή και θερμά επεισόδια , προτάσσοντας όπως και στο παρελθόν την στρατιωτική/πολεμική απειλή.

Η Ελλάς οφείλει να αξιοποιήσει τις δομές των οργανισμών και συμμαχιών στις οποίες ανήκει , εκφράζοντας ενιαία αντίληψη ανεξαρτήτως κυβερνήσεων σε βάθος χρόνου και προετοιμάζοντας κατάλληλα την αποτρεπτική ισχύ της σε όλα τα επίπεδα.

Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομία μας σε συνδυασμό με τις ιστορικές αδικίες που έχει συνολικά προκαλέσει η Τουρκία στις κατακτηθείσες από αυτήν περιοχές δίνουν ένα έρισμα πάνω στο οποίο η Ελλάς μπορεί να αποκομίσει οφέλη αξιοποιώντας τις εξελισσόμενες και επικείμενες καταστάσεις.

Η χώρα μας μαθαίνοντας από τα σφάλματα μεγαλύτερα ή μικρότερα παλαιότερων κρίσεων και λειτουργώντας στα πλαίσια των δομών που ανήκει ευρίσκεται σαφώς σε μια σταθερή τροχιά με προοπτική έναντι της Τουρκίας. Αρκεί οι εθνική στρατηγική να είναι εθνική και υπεράνω πολιτικών καταστάσεων και σκοπιμοτήτων .

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άγγελος Μ Συρίγος . ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ . ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ 2015 σελ 236-240
2. Άγγελος Μ Συρίγος . ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ . ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ 2015 σελ 241-252
3. Νικόλαος Παπαναστασίου. Η ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΙΔΕΡΗ 2015 ΣΕΛ 33-41
4. Νικόλαος Παπαναστασίου. Η ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΙΔΕΡΗ 2015 σελ 142-159
5. Άγγελος Μ Συρίγος . ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ . ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ 2015 σελ
6. *Κωνσταντίνος Παν. Μπαλωμένος* Geopolitics & Daily News Magazine *Η σημασία της Στρατηγικής Επικοινωνίας για την Αντιμετώπιση Διεθνών Κρίσεων.* ( Ίμια 1996) σελ 19-27